

EEN ONDERZOEK NAAR DE BINDING VAN JONGEREN AAN DE KERK,
DE BETEKENIS EN RELEVANTIE VAN DE KERK IN HET LEVEN VAN JONGEREN
EN DE ROL VAN DE PEERGROEP HIERBIJ

Binding aan de kerk

door Willemien Lemstra en Rick Schreur

3.	HOOFDSTUK 1 Inleiding
7.	HOOFDSTUK 2 Theorie
41.	HOOFDSTUK 3 Methode
49.	HOOFDSTUK 4 Analyse
65.	HOOFDSTUK 5 Conclusies
75.	Discussie
79.	Nawoord
80.	Literatuurlijst
84.	Bijlagen

COLOFON

Copyright © 2021
 Rapport *Binding aan de kerk*
 Voor meer informatie: info@lcj.nl of
jeugdbureau@cgjo.nl
 Het complete rapport is te downloaden
 via www.cgk.nl/visieopjongeren
 Auteur: Stuurgroep Visie op jongeren
 Niets uit deze uitgave mag worden
 veeveelvoudigd en/of openbaar worden
 gemaakt door middel van druk,
 fotokopie, geluidsband, elektronisch
 of op welke wijze dan ook, zonder
 schriftelijke toestemming van de
 uitgever.

Inleiding

UITGESPROKEN (JONGERE ¹):

“Als ik erg mijn best doe en ik geef mijn predikant het voordeel van de twijfel, heb ik heel soms het idee dat het over mijn leven zou kunnen gaan...”

Bovenstaand citaat had afkomstig kunnen zijn uit de minibrochure onderzoeksrapport *Visie op Jongeren*. Dit onderzoek, dat is uitgevoerd door de christelijke gereformeerde jeugdbonden CGJO en LCJ, in opdracht van Deputaten Kerk-jeugd en Onderwijs, is met een tweetal onderzoeksvragen aan de slag gegaan, namelijk: ‘Hoe bereiken we alle jongeren in de gemeente? En hoe kunnen kerken daarvoor worden toegerust?’² De conclusie van dit onderzoek was dat het kerkelijke gemeenten lang niet altijd lukt om alle jongeren te bereiken.³ Een van de aanbevelingen uit het rapport voor verder onderzoek, was de wens om jongeren zélf te spreken en de behoefte aan een wetenschappelijke (theologische) literatuurstudie. Hiervoor is een projectplan opgesteld, dat deze wens

¹ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 50.

² Visie op Jongeren, *Minibrochure*, 3.

³ Visie op Jongeren, *Minibrochure*, 28.

nader specificceert. Er moet 'onderzoek naar binding in de theologie' gedaan worden en deze theoretische ondergrond moet praktisch bruikbaar zijn.⁴ Dit is de aanleiding geweest voor de totstandkoming van dit onderzoek.

Er is reeds veel geschreven over jongeren en de kerk en hieraan gerelateerde zaken⁵. Dit onderzoek wil daarom meer een beschrijving van huidige opbrengsten zijn, in plaats van te pretenderen een uitputtend antwoord te hebben. De eerdergenoemde opdrachtgevers hebben een viertal vragen opgesteld, die zij in dit onderzoek beantwoord willen zien, namelijk:
Hoe verbinden de jongeren zich of ontbinden ze zich?
Hoe is de kerk voor de jongere betekenisvol (geweest)?
Wanneer zijn de gemeente en de kerk relevant volgens de jongeren?
Wat is de rol van de peergroup voor de binding aan de kerk?

Deze vragen worden in het vervolg van dit onderzoek behandeld als deelvragen, die samenkomen in de hoofdvraag: *Waarom is het voor jongeren relevant om zich te binden aan de kerk?*

Om te komen tot een antwoord op deze hoofd- en deelvragen, is dit onderzoek als volgt opgebouwd: hoofdstuk 2 is het resultaat van een literatuurstudie. Allereerst bevat het een beschrijving van jongeren en daarna een uitgebreide beschrijving van hun leefwereld (2.1). In hoofdstuk 2.2 wordt het sociaalwetenschappelijke woord 'binding' uitgewerkt⁶ en vervolgens de (uit de literatuur opkomende) motieven van jongeren voor binding aan de kerk en de invloed van de huidige tijd op die motieven. In hoofdstuk 2.3 wordt beschreven wat 'de kerk' is. Daarna worden er vier subonderwerpen behandeld, die in de beantwoording van de hoofdvraag van belang zijn, namelijk: haar relevantie(verlies), gemeenschap en verkonding. Als laatste wordt er in hoofdstuk 2.4 over ouders geschreven. De reden hiervan is, dat zij veelvuldig in de literatuurstudie besproken worden en een cruciale factor zullen blijken te zijn in de beantwoording van de hoofdvraag. In de drie paragrafen wordt er in het kader van de invloed van de ouders op de vorming van jongeren (en dus ook op de invloed op hun binding), het belang van ouders in het algemeen beschreven, het belang van geloofsopvoeding en het belang van hun door- en voorleven. In hoofdstuk 3 wordt de methode die gehanteerd is bij de

interviews toegelicht en verantwoord. Naast de literatuurstudie zijn er namelijk ook (groeps) interviews afgenomen om de hoofdvraag te beantwoorden. Hoofdstuk 4 is een verslag van de analyse van de interviews. In hoofdstuk 5 komen de literatuurstudie en de analyse van de interviews bij elkaar en wordt er aan de hand van de uitkomsten van beide een uitgebreid antwoord gegeven op de deelvragen. Als laatste wordt er een samenvattend antwoord gegeven op de hoofdvraag.

Dit onderzoek is een samenwerking van R. M. Schreur en W. Lemstra. Hoofdstuk 2 is geschreven door R. M. Schreur, nadat de interviewvragen waren vastgesteld. De interviews, de toelichting en de verantwoording van de daarvoor gebruikte methode (H3) en de analyse van deze interviews zijn door W. Lemstra gedaan. De uitkomsten van het empirisch onderzoek zijn geduid door middel van de theorie. De overige hoofdstukken zijn in samenwerking tot stand gekomen en ook is er tijdens heel het onderzoek tussen beiden (intensief) overleg geweest.

⁴ Visie op Jongeren, *Projectplan*, 3-4.

⁵ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 11.

⁶ Haspels, *Binding en verbond*, 6.

Theorie

2.1 Jongeren

Jongeren hebben een centrale plek in dit onderzoek. Dit komt doordat de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in 2017 heeft uitgesproken dat zij zich zorgen maakt over de jongeren (binnen het kerkverband van de Christelijke Gereformeerde Kerken). De synodeleden vroegen zich af hoe zij de jongeren konden bereiken. De uiting van deze zorg had als gevolg, dat er (in opdracht van deputaatschap Kerkjeugd en Onderwijs en in samenwerking met de beide jeugdbonden van de CGK) een onderzoek werd gestart met het doel deze vraag te beantwoorden. De zorg die geuit werd, wordt in de literatuur onderstreept en is overigens niet nieuw.⁷ Er zijn verschillende redenen te noemen waarom deze zorg om jongeren terecht werd signaleerd.

Jongeren van nu horen namelijk tot de generatie waar de afname in het aantal kerkleden het grootst is. Sinds de jaren '60 neemt het aantal kerkleden al af en elke generatie gaan er minder mensen naar de kerk. Het gat tussen de kerk en de jongste generatie wordt blijkbaar elke generatie steeds groter.⁸ Het is niet eenvoudig om eenduidige antwoorden te geven op de vraag waarom steeds meer mensen zich ontbinden⁹ van de kerk. Het is wel opvallend dat veel redenen die gegeven worden, te maken hebben met de tijd waarin jongeren nu leven. Daarom wordt er na de definitie van 'jongeren' (2.1.1) uitgebreid aandacht gegeven aan een beschrij-

⁷ Haspels, *Binding en verbond*, 93.

⁸ Van Wijnen, *Faith Groups Adolescents*, 25.

⁹ Het woord 'ontbinden' wordt mogelijk geassocieerd met het proces van ontbinding van een lichaam. Hoewel deze associatie begrijpelijk is, wordt er niet voor gekozen om een ander woord te gebruiken, omdat juist dit woord het tegenovergestelde van '(ver)binden' goed weergeeft. Daarnaast is de eerste betekenis volgens Van Dale ook 'losmaken'. Het moge duidelijk zijn dat met ontbinden dit laatste bedoeld wordt.

ving van kenmerkende aspecten van hun leefwereld (2.1.2-2.1.7).¹⁰ Met 'leefwereld' wordt het alledaagse doen en laten van jongeren bedoeld, dat voor hen voor het overgrote deel bestaat uit hun bezigheden thuis, op school en in hun vrije tijd. Deze leefwereld staat niet op zichzelf, maar wordt beïnvloed door maatschappelijke ontwikkelingen.¹¹ Het is bij de beschrijving van hun leefwereld overigens een dubieuze onderneming om de cultuur en haar invloed op jongeren in kaart te brengen. De ontwikkelingen gaan zo snel, dat zodra de leefwereld in beeld is gebracht, ze alweer is veranderd.¹² De leefwereld van jongeren die in dit onderzoek in grote trekken in kaart wordt gebracht, kan daarom niet gezien worden als hét portret van een leefwereld waar dé jongere zich in bevindt.¹³ Net zoals dé jongere ook niet bestaat. In dit onderzoek wordt er voor de leesbaarheid overigens wel gesproken over 'de jongeren'.

2.1.1 Definitie

Een van de redenen waarom er gesproken kan worden van 'jongeren' is, dat zij in vergelijking met vroeger een langere periode van onderwijs volgen. In tegenstelling tot vroeger, gaan jongeren nu tot ongeveer hun 25^e levensjaar overwegend met leeftijdsgenoten om.¹⁴ Dit heeft geleid tot een uitgerekte periode van jong zijn. Later in dit onderzoek zal blijken dat het jong-zijn echter ook door ouderen wordt nagestreefd.

In navolging van andere onderzoeken¹⁵ wordt de leeftijd van jongeren in dit onderzoek mede ontleend aan de leeftijdscategorie van de jongeren die zijn geïnterviewd. In dit onderzoek worden met jongeren daarom 'mensen in de leeftijd van 17-30 jaar' bedoeld. Deze jongeren behoren tot een generatie (geboren na 1985), die met verschillende namen wordt aangeduid. Deze generatie is de eerste die opgroeide met ICT en met een virtuele verruiming van de wereld. De jongeren van 17 jaar, die meewerkten aan dit onderzoek, kunnen zich waarschijnlijk niet of nauwelijks meer een wereld zonder internet herinneren. Internet is niet meer te missen, laat staan weg te denken. Deze generatie leeft voornamelijk in een beeldcultuur en ervaart weinig grenzen in het opgroeien. De benaming 'grenzeloze generatie' is daarom typerend. Ze wordt echter ook wel de 'achterbankgeneratie', 'Einstein generatie',

¹⁰ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 13-14.

¹¹ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 27.

¹² Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 7.

¹³ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 11.

¹⁴ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 43.

¹⁵ Bijvoorbeeld: Haspels, *Binding en verbond*, 6.

'generatie Z', 'iGeneratie' of 'digital natives' genoemd. Generatie-expert Bontekoning noemt de huidige jongeren ook wel de 'bewuste generatie'. Ze hebben namelijk een ontstellend goed reflectief vermogen en een altijd actieve geest.¹⁶ De levenshouding van deze generatie lokt echter ook veel discussie uit. Ze is voorwerp van zowel bijval als kritiek.¹⁷ In het vervolg (waarin de leefwereld van jongeren beschreven wordt) zal duidelijk worden dat deze kritiek zeker niet (altijd) terecht is.¹⁸

2.1.2 Individualisering

De ontwikkeling die de meeste invloed heeft op de leefwereld van jongeren, is het individualisme. De invloed hiervan wordt onderstreept door een citaat uit het proefschrift van Van Wijnen: 'Niemand weet hoe individualisme en het christelijk geloof weer met elkaar kunnen harmoniseren.'¹⁹ Met 'individualisering' wordt het proces bedoeld waarbij mensen losraken of zichzelf losmaken van de traditionele sociale verbanden, zoals sociaal milieu, familie, buurt, school, kerk en zuil, inclusief de daarbij behorende opvattingen en gedragspatronen. In toenemende mate willen ze zelf (of worden ze gedwongen zelf te) bepalen hoe zij hun leven vormgeven.²⁰ De gevolgen hiervan zijn door Beck uitgewerkt. Door zich vrij te maken of vrijgemaakt te worden uit de traditionele sociale verbanden, ontstaat er een groter scala aan keuze- en handlingsvrijheden. Als gevolg hiervan vloeit een verlies van traditionele zekerheden voort. De eerdere houvasten die betrekking hadden op het handelen en geloven, verdwijnen. Er is volgens Beck sprake van een verlies van stabiliteit. Daarnaast gaat deze vrijmaking ook gepaard met existentiële onzekerheid en angst. Deze angst ontstaat doordat er een nieuwe afhankelijkheid is, die van de arbeidsmarkt en van instituties. Die afhankelijkheid is in tegenspraak met het voor het individualisme kenmerkende individuele vormgeven van het bestaan.²¹

Een ander gevolg van het individualisme is, dat de mensen niet meer als groep of als collectief in de samenleving worden aangesproken, maar als individu met eigen keuzes en verant-

¹⁶ De Muynck, *Handelingen*, 3.

¹⁷ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 23.

¹⁸ Zie *Belang* (2.4.1).

¹⁹ Van Wijnen, *Faith Groups Adolescents*, 69.

²⁰ Dekker, *Zie alles verandert*, 81; Haspels, *Binding en verbond*, 17 en Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 32.

²¹ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 224.

woordelijkheden.²² Niet de groep moet er *samen* wat van maken, maar het individu wordt van verschillende kanten een levenshouding voorgehouden dat hij 'er *zelf* iets van moet maken'. Dit heeft impact op het zelfbeeld van het individu. Deze levenshouding heeft impact op het zelfbeeld van het individu. De eigen verantwoordelijkheid komt in dit zelfbeeld centraal te staan. Dit heeft een voor- en nadeel. Aan de ene kant vormt dit besef een 'zingevingbron' (wij *kunnen* er wat van maken en we *gaan* er wat van maken), maar aan de andere kant staat het op gespannen voet met de behoefte aan veiligheid en met de afhankelijkheid van de niet te beïnvloeden factoren.²³ Deze spanning wordt ook wel omschreven als de 'individualiseringsparadox'. Dit houdt in dat aan de ene kant het individu bepaalde dingen wordt voorgehouden, zoals dat hij zich moet ontplooiën; dat hij het leven moet aanpakken; dat hij zelf verantwoordelijk is; dat hij zelf de juiste keuzes moet maken; dat hij op zoek moet naar zijn authentieke 'ik'; dat hij vertrouwen moet hebben; dat hij sterk moet zijn en dat hij zich moet onderscheiden. Aan de andere kant geldt echter óók dat hij als gevolg van de individualisering grote vrijblijvendheid ervaart, waardoor hij niet weet hoe hij het leven moet aanpakken; dat hij niet vanzelfsprekend blaakt van zelfvertrouwen; dat hij niet altijd een sterk zelfbeeld heeft, dat hij juist afhankelijk is van bevestiging en erkenning van anderen; dat hij niet goed weet hoe hij vriendschappen vorm moet geven en dat hij ergens bij wil horen, maar zich ook wil onderscheiden.^{24, 25}

Samenvattend kan gesteld worden dat individualisering een onomkeerbaar maatschappelijk proces is, dat het individu enerzijds nieuwe mogelijkheden aanreikt, maar dat hem anderzijds ook onder druk zet om die mogelijkheden te realiseren onder omstandigheden waar hij géén grip op heeft en zónder (sociale) kaders om houvast aan te ontlénen.²⁶ Doordat de traditionele kaders wegvallen, wordt de samenleving pluriformer. Jongeren kunnen en moeten te midden van die rijke variatie die (online) wordt voorgeleefd, meer keuzes maken. De identificaties die zij hieraan ontlénen, zijn echter minder omvattend dan vroeger. Ze hebben nu slechts betrekking op *bepaalde* gedragsaspecten in een *bepaald* domein van het leven, en voor een *bepaalde* tijd.²⁷ Dat heeft alles te maken met differentiatie (2.1.3).

²² Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 31.

²³ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 252.

²⁴ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 96.

²⁵ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 18, 28 en 67.

²⁶ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 226.

²⁷ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 237.

2.1.3 Differentiatie

De individualisering van de samenleving leidt namelijk tot een wereld die is gefragmentariseerd en is gedifferentieerd.²⁸ Differentiatie houdt in dat verschillende aspecten of terreinen van het leven van mensen, zoals bijvoorbeeld de economische, politieke, artistieke of onderwijskundige, zich hebben verzelfstandigd en zich los hebben gemaakt uit grotere verbanden. Deze aspecten van het leven, ook wel compartimenten genoemd, zijn een eigen leven gaan leiden.²⁹ Vroeger gaf de zuil nog een sterke samenhang aan het (kerkelijk) leven. Die samenhang werd ook nog eens in stand gehouden én versterkt door een reeks van bindmiddelen, zoals het bieden van zekerheid en geborgenheid, voorkeursbehandelingen en de uitoefening van de tucht. Na de Tweede Wereldoorlog begon het ideaal van samenhang echter te verdwijnen en werd het isolement tot een doel in zichzelf. Het verval van deze 'richtinggevende' zuilen heeft grote gevolgen (gehad) voor het (kerkelijk) leven.³⁰ Jongeren van toen groeiden op in een wereld, die bestond uit allerlei (afzonderlijk en los van elkaar opererende en functionerende) compartimenten. Zij konden er niet één geheel van maken en zijn het daarom (noodgedwongen) gaan accepteren en gewoon gaan vinden, dat voor het ene compartiment van het leven nu eenmaal andere uitgangspunten gelden dan voor het andere. Zo vinden zij het bijvoorbeeld lastig om het leven met God, dat hun in de kerk wordt voorgehouden, te betrekken in heel hun bestaan.³¹ Nu lijkt dit in de eerste instantie een probleem, maar Alma toont in haar onderzoek aan dat jongeren dit geen probleem vinden.³² Van Dijk bevestigt dit als ze concludeert dat christelijke jongeren met veel gemak een scheiding kunnen aanbrengen tussen leer en leven.³³

Samenvattend kan gesteld worden dat er door de verschillende compartimenten gelijktijdig veel ongelijke informatiestromen voorkomen. Het wordt van jongeren verwacht dat zij deze informatie leren te overzien, te ordenen, te begrijpen, te doordenken en keuzes leren te maken die zij kunnen verantwoorden.³⁴ Vanuit elk compartiment bereikt hen een grote hoeveelheid informatie (2.1.4).

²⁸ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 33.

²⁹ Van Driel, *Kerk*, 345.

³⁰ Haspels, *Binding en verbond*, 14.

³¹ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 34.

³² Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 157.

³³ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 18.

³⁴ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 64.

2.1.4 Informatieovervloed

Jongeren worden geacht om hun levensloop te ontwerpen in een wereld die geen vaste bakens meer heeft zoals vroeger³⁵, maar juist gekenmerkt wordt door een breed aanbod van 'rollen' uit verschillende informatiebronnen.³⁶ Het overaanbod van prikkels, wordt ook wel informatiebombardement of informatieovervloed (of -load) genoemd.³⁷ Dit verschijnsel is niet zonder gevolgen gebleven. Jongeren zoeken deze informatieovervloed namelijk heel bewust op, omdat ze bang zijn om iets te missen van wat zich afspeelt onder hun vrienden en er als gevolg daarvan niet meer bij te horen.³⁸ Deze angst wordt ook wel FOMO genoemd, de 'Fear of Missing Out'. Boele noemt dit 'infobesitas':³⁹ Jongeren laten zich 'vullen' door alles wat er op hun pad komt. De informatieovervloed brengt hun nieuwsgierigheid tot zwijgen.⁴⁰ Het gevolg is echter wel dat ze kampen met vermoeidheid, concentratieproblemen en slaaptkort. Hun hoofd raakt vol en de informatie krijgt niet de kans om binnen te komen, laat staan te bekijken en te rijpen.⁴¹ De multitaskende jongeren nemen echter niet alleen informatie *tot* zich, maar ze hebben ook de mogelijkheid om 24 uur per dag te communiceren.⁴² Hét middel waarmee ze dit doen, is hun mobieltje. *Communicatiemiddel* is volgens Van Dijk echter te zwak uitgedrukt. Zij noemt hun mobieltje een verlengstuk van henzelf. Wie hun mobieltje afpakt, pakt iets van henzelf af.⁴³

Samenvattend kan gesteld worden dat jongeren overspoeld worden met informatie en hier zelf ook bewust (uit angst) debet aan zijn. Jongeren worden enerzijds door de informatiestromen meer dan ooit geconfronteerd met de gebrokenheid van het leven, maar anderzijds krijgen ze zoveel prikkels, dat dit hen niets meer doet (en hen niet meer raakt).⁴⁴

Dit kan leiden tot een bepaalde apathie, die door ouderen soms scherp wordt bekritiseerd. Volgens Wijberg is de informatieovervloed de hoofdschuldige aan deze apathie. Hij noemt het

³⁵ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 37.

³⁶ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 233.

³⁷ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 41.

³⁸ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 19.

³⁹ Boele, *Onderwijsheid*.

⁴⁰ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 57.

⁴¹ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 20.

⁴² Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 31.

⁴³ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 56.

⁴⁴ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 31.

echter apathie uit zelfbescherming: ze zoeken houvast in amusement en consumptie, om maar niet overspoeld te worden door een golf van (wereld)problematiek.⁴⁵ De *reactie* op of vlucht 'uit' de werkelijkheid, is onderdeel van hun coping-gedrag (2.1.5).

2.1.5 Coping-gedrag

In reactie op de eerder beschreven ontwikkelingen (individualisme, differentiatie en informatieovervloed) en de spanningen die dit met zich meebrengt, vertonen jongeren coping-gedrag. Coping is een combinatie van verstandelijke en emotionele reacties op stress of op een probleem, en het gedrag dat daaruit voortvloeit. Het individualisme biedt hun vrijheid om te kiezen uit de vele keuzemogelijkheden die het leven jongeren biedt, maar dit schenkt hun geen gevoel van vrijheid, maar juist van onvrijheid.⁴⁶ De gedifferentieerde samenleving maakt hen afhankelijker en machtelozer. Doordat hun inzicht in de samenhang van de dingen is afgenomen, worden ze nu geleid door mensen om hen heen in plaats van door hun eigen traditie of eigen normen en waarden.⁴⁷ De informatieovervloed maakt hen onrustig en angstig. De invloed van deze drie ontwikkelingen verklaren al voor een groot deel dat jongeren coping-gedrag vertonen, maar volgens veel onderzoekers wordt dit nog eens versterkt door de zucht naar materialisme en het rusteloos najagen van persoonlijk succes door *ouders*.⁴⁸

Al eerder is genoemd dat jongeren de verschillende referentiekaders waar ze in verschillende compartimenten mee geconfronteerd worden, naast elkaar laten staan. Ook dit kan herleid worden tot hun coping-gedrag: er worden geen alomvattende antwoorden (meer) gezocht, maar pragmatische en situatiespecifieke oplossingen.⁴⁹ De problemen worden naast hen neer gelegd en hun aandacht wordt op iets anders gericht, met name op 'lol' in het hier en nu. Jongeren van nu worden dus haast 'gedwongen' om dergelijk coping-gedrag te vertonen. Dit wordt versterkt doordat een belangrijke voorwaarde hiervoor reeds aanwezig is.⁵⁰

Jongeren van nu groeien namelijk op in een postmoderne belevingscultuur. Het kenmerk daarvan is dat de rede niet (meer) centraal staat. Een opvatting wordt geaccepteerd of is

'waar' als je erdoor geraakt wordt. 'Waar is wat goed voelt'. Dit is onder andere af te leiden uit het feit dat jongeren bijvoorbeeld vaak het woord 'leuk' gebruiken als criterium om iets wel of niet te doen, zonder verdere (inhoudelijke) argumenten.⁵¹ De subjectieve ervaring, de beleving van mensen, is belangrijker geworden dan hetgeen 'objectief' vaststaat (ook wel subjectivering genoemd).⁵² Hoewel deze tijd zich kenmerkt door een belevingscultuur, is de invloed van het rationalisme uit de Verlichting echter niet verdwenen. Iets is namelijk óók (vaak) waar als het wetenschappelijk is bewezen, waarbij er voor het gemak van uitgegaan wordt dat de wetenschap neutraal is.⁵³ Jongeren die opgroeien in deze postmoderne belevingscultuur, krijgen genoeg aangeboden waar zij zich in kunnen terugtrekken, om zo te 'copen' met (het hoofd bieden aan) de harde werkelijkheid.

Samenvattend kan gesteld worden dat deze vlucht uit de werkelijkheid (in het consumentisme), in de brede zin van het woord beschouwd kan worden als een van de krachtigste religies van deze tijd.⁵⁴ Het coping-gedrag kan zich overigens ook in een christelijk jasje voordoen: het veelvuldig zoeken van geestelijke ervaringen, bijvoorbeeld het 'soaken in worship'.⁵⁵ Het is gezien deze ontwikkelingen niet verrassend dat jongeren vooroplopen hebben in de ontkerkelijking (2.1.6).⁵⁷

2.1.6 Secularisatie

Tot het einde van de 19^e eeuw was het normaal dat men tot een kerk behoorde, maar dat veranderde vanaf 1880 en vooral in de twintigste eeuw. Het proces van afnemende godsdienstigheid, dat vooral te meten is aan het aantal kerkgangers, wordt aangeduid met het woord 'secularisatie' (door Dekker een complex en polyinterpretabel woord genoemd).⁵⁸ Overigens betekent een secularisatie, in deze zin van het woord, niet automatisch minder religieus.⁵⁹

⁵¹ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 25.

⁵² Van Driel, *Kerk*, 350.

⁵³ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 42-43.

⁵⁴ Paul, *Tegenstrijdige verlangens*, 15.

⁵⁵ 'Soaken in worship' is Soaken is (liggend) rusten onder zachte aanbiddingsmuziek. De muziek moet helpen om de ziel tot rust te brengen en je dichterbij God te brengen.

⁵⁶ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 57.

⁵⁷ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 47.

⁵⁸ Dekker, *Zie alles verandert*, 87.

⁵⁹ Van Wijnen, *Faith Groups Adolescents*, 23.

⁴⁵ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 29-30.

⁴⁶ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 36.

⁴⁷ Van Driel, *Kerk*, 352.

⁴⁸ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 17.

⁴⁹ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 184, 233.

⁵⁰ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 155.

Jongeren worden in hun leefwereld ook met het proces van secularisering geconfronteerd. Jongeren van nu groeien op in een gemoderniseerde samenleving, waarin men de kerk niet meer nodig heeft. De samenleving is zelfstandiger en onafhankelijker van godsdienst en kerk geworden en de kerk is teruggedrongen tot de persoonlijke wereld.⁶⁰ Het wereldbeeld is generationaliseerd, er is volop sprake van blijvende economische groei en de norm in de samenleving is dat men verdraagzaam moet zijn ten opzichte van *alle* mensen die anders denken dan hijzelf. Wie de ene waarheid pretendeert te hebben, kan – ondanks de verstrekkende tolerantie – veel weerstand verwachten.⁶¹

Van der Ploeg gaat een stap dieper als hij het heeft over de mythe van het jongerenprobleem. Hij stelt dat het niet de jongeren zijn die een probleem zijn of hebben, maar dat het meest bedreigende probleem de *binnenkerkelijke* secularisatie is. Door hem de ‘secularisatie van het hart’ genoemd. Het gevolg dat hij signaleert, is dat de oplossing voor dit verbloemde probleem vervolgens wordt gezocht in de sfeer van het aantrekkelijk maken van het kerkelijk jeugd- en jongerenwerk, door dit aan te passen aan de jeugd- en jongerencultuur.⁶²

Samenvattend kan gesteld worden dat jongeren opgroeien in een wereld die God niet nodig heeft en die God niet mist. Jongeren hebben behoefte aan identificatiefiguren die hun laten zien wat ze missen als ze God *niet* hebben (2.1.7).

2.1.7 Identificatiefiguren

In de zoektocht van generatie ‘Einstein’ naar zin en identiteit, is echtheid en authenticiteit heel belangrijk. In een wereld van vermaak en namaak snakken jongeren naar echtheid en naar relaties die ertoe doen.⁶³ Een predikant of jeugdleider hoeft niet populair te doen, maar hij moet geloven in waar hij voor staat en dat op een authentieke manier presenteren.⁶⁴ Het probleem is echter, dat jongeren in hun zoektocht weinig identificatiefiguren kunnen vinden. Alma bevestigt dit als ze op grond van haar onderzoek concludeert dat jongeren nauwelijks identificatiefiguren hebben op het gebied van geloof en kerk. Zelfs in de media zijn zulke iden-

tificatiefiguren niet te vinden.⁶⁵ Jongeren zoeken daarom naar noodgedwongen alternatieve (seculiere) identificatiefiguren en ontlenen deze aan de media.⁶⁶ Het aanbod van de media is echter zo groot geworden, dat jongen lijken te verdwalen in de veelheid van mogelijke identificatiefiguren die op hun pad komen.⁶⁷

Het ontbreken van identificatiefiguren op het gebied van geloof en kerk, weerhoudt de jongeren niet om actief bezig te zijn met groepsvorming en groepsdeelname. Ze zijn intensief bezig met relaties en ‘vrienden’. Vooral de twee jongste generaties die, nog sterker dan de vorige generaties, gericht zijn op persoonlijk en informeel contact.⁶⁸ De groepsdeelname en -vorming draagt bij aan de ontwikkeling van een persoonlijke en sociale identiteit en helpt hen om met de verschillende rolverwachtingen vanuit diverse levensdomeinen om te kunnen gaan.⁶⁹ Het is voor hen een bron van informatie en contacten, die uitnodigt tot fysieke en sociale mobiliteit. In de beleving kan het lijken alsof het jongeren er vooral om gaat om een plezierige tijd met elkaar te hebben, maar het helpt hen ook om sturing, steun en zin aan het leven te geven.⁷⁰ Leeftijdsgenoten worden zelfs medeopvoeders genoemd.⁷¹ Hoewel jongeren intensief bezig zijn met relaties, vinden ze het echter ook lastig om hun relaties op een goede manier vorm te geven. Het is voor velen bedreigend om zich kwetsbaar op te stellen, aangezien zij dan niet kunnen voorzien wat daaruit voort zal komen. De angst om gekwetst te worden zit bij een aantal heel diep.⁷²

De ‘iGeneratie’ kent een aantal typerende eigenschappen, zoals desinteresse, gebrek aan discipline, apathie en dergelijke. Dit zijn niet de beste eigenschappen en wie blijft steken bij het uiterlijk waarneembare gedrag van jongeren, kan zomaar een allergie voor hen ontwikkelen. Onder al hun uiterlijk vertoon, onder al die lagen van onmogelijkheden en beperkingen,

⁶⁵ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 247.

⁶⁶ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 49.

⁶⁷ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 32.

⁶⁸ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 54.

⁶⁹ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 157.

⁷⁰ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 83; Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 48 en Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 149.

⁷¹ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 49.

⁷² Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 68.

⁶⁰ Van Driel, *Kerk*, 355 en Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 47.

⁶¹ Paul, *Tegenstrijdige verlangens*, 12 en Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 42.

⁶² Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 50.

⁶³ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 67.

⁶⁴ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 58.

zit echter het diepe verlangen naar bevestiging en erkenning.⁷³ Diep vanbinnen zijn ze radicaal onzeker en zoeken ze vertrouwen, geborgenheid, bescherming, intimiteit, liefde en misschien zelfs verdoving. Er zijn heel wat stoere Einsteiners die ernaar verlangen om het werkelijk goed te hebben, om verlost te zijn van angst, pijn en lijden.⁷⁴ Ze verlangen naar een plek waar ze gezien en ten diepste gekend worden. Een plek van veiligheid en duidelijke grenzen, waar ze er mogen zijn er ertoe doen, zonder dat ze hoeven te presteren.⁷⁵

Samenvattend kan gesteld worden dat jongeren op zichzelf aangewezen worden voor hun ontwikkeling en hun zoektocht naar zin en identiteit, maar daarbij ook geconfronteerd worden met het feit dat er weinig identificatiefiguren zijn die hun de juiste levenswijze op het gebied van geloof en kerk voorleven. Het gedrag dat door het gebrek aan kaders wordt gestimuleerd, kan leiden tot ergernis. Het zijn echter symptomen van een dieper probleem: de hunkering naar bevestiging en erkenning.

Uit het voorgaande (2.2.1.1-2.1.7) kan geconcludeerd worden dat de jongeren van nu in een geïndividualiseerde samenleving leven en opgroeien. Ze worden daarbij teruggeworpen op zichzelf, maar hebben geen kaders om houvast aan te ontleen. Ondanks de informatieovervloed die vanuit de gedifferentieerde en gefragmentariseerde samenleving op hen afkomt, worden ze geacht om verantwoorde keuzes te maken. Mede door die druk vertonen ze symptomen (coping-gedrag), die voortkomen uit een dieperliggend probleem: angst, onzekerheid en eenzaamheid. In hun zoektocht naar zin en identiteit in een wereld die laat zien dat God goed gemist kan worden, ontbreekt het hen ook nog eens aan christelijke identificatiefiguren. Van Dijk stelt terecht dat wie zich afvraagt hoe het zover heeft kunnen komen, zich beter kan afvragen hoe wij het zover hebben kunnen laten komen?!⁷⁶

2.2 Binding

In dit onderzoek is de rol van binding eveneens van groot belang. In de interviews worden de jongeren hierover bevraagd en aangezien het ook in de hoofdvraag voorkomt, kan een behandeling van dit woord niet ontbreken. In hoofdstuk 2.2.1 wordt daarom eerst een definitie van het begrip 'binding' gegeven. Vervolgens worden de invloeden van de leefwereld van jongeren

op binding behandeld (2.2.2). Als laatste wordt er aan de hand van uitkomsten van reeds gedane onderzoeken beschreven wat voor jongeren motieven zijn om zich aan de kerk te binden (2.2.3). Hierin zijn de invloeden uit hun leefwereld goed terug te zien.

2.2.1 Definitie

Haspels heeft in zijn proefschrift *Binding en verbond* een uitgebreide omschrijving gegeven van het begrip 'binding'. Hij maakt onderscheid tussen de uiterlijke en innerlijke samenhang. De uiterlijke samenhang betreft in het geval van een kerkelijke gemeente de mate waarin de gemeenteleden een band met elkaar onderhouden. Deze band kan slechts formeel van aard zijn (bijvoorbeeld in de vorm van lidmaatschap), maar het kan tot uitdrukking komen door bewust te participeren in kerkelijke activiteiten en door (nauwe) omgang met andere gemeenteleden.

De innerlijke samenhang van een kerkelijke gemeente betreft de mate waarin de kerkleden zich met de *kerk* verbonden voelen. Deze binding kan verschillend van aard zijn, namelijk: ideëel, instrumenteel of sociaal. Als de binding ideëel van aard is, is er sprake van een (zeke-re) aanvaarding van en identificatie met de doeleinden van de kerk en haar normen, waarden en geloofsovertuigingen. Binding die instrumenteel van aard is, komt voort uit taken die men binnen of namens de kerk verricht. Als derde is er de binding die sociaal van aard is. Deze binding berust op gevoelens van verbondenheid met *mensen* binnen de kerk. Dit gevoel van verbondenheid wordt mede bepaald door het sociale klimaat in de kerk en de mate en kwaliteit van de onderlinge verhoudingen.⁷⁷

In navolging van Dekker en Stoffels wordt in deze paragraaf kort het belang van binding van jongeren aan de kerk aangestipt.⁷⁸ De binding aan de kerk is van belang, omdat het ten diepste gaat om het deel hebben aan het heil. In artikel 28 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis wordt namelijk beleden dat er buiten de kerk geen zaligheid is (*extra ecclesiam nulla salus*).⁷⁹ Dit betekent echter *niet* dat er buiten de kerk geen mensen zijn die hun heil in Christus alleen gevonden hebben. Toch is er in de afgelopen eeuwen geworsteld om de kerk (uiterlijk) en het volk van God (innerlijk) niet uit elkaar te halen, maar ze ook niet met elkaar te identificeren. Iets van deze dubbelheid is ook te zien in artikel 28.⁸⁰

⁷³ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 32.

⁷⁴ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 26.

⁷⁵ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 58.

⁷⁶ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 32.

⁷⁷ Haspels, *Binding en verbond*, 32.

⁷⁸ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 9.

⁷⁹ Van Oort, *Kerk*, 87.

⁸⁰ Poot, *Geloven buiten de kerk?*, 20.

Daarnaast is binding sociologisch ook van groot belang. De belangrijkste conclusie van het onderzoek van Van Wijnen in zijn recente boek *Faith in Small Groups of Adolescents*, onderstreept dit. Hij concludeert namelijk dat 'zijn' voorafgaat aan 'organiseren' en dat het individu niet kan 'zijn' zonder anderen. 'Samen zijn als basis gegeven'.⁸¹

De invloed van de huidige tijd op binding, is echter niet achtergebleven (2.2.2).

2.2.2 Invloeden

Jongeren die opgroeien met een afstandsbediening in de hand, zullen later ook op andere gebieden in het leven sneller switchen naar wat leuker lijkt. De leefwereld van jongeren en alles wat daarbinnen voorhanden is, hebben invloed op hun leven. Het is met de voorgaande constatering in lijn dat Van der Heijden concludeert dat 'Einsteiners' slechts losjes gebonden zijn aan een bepaald kerkgenootschap.⁸²

Dit is te herleiden naar de binding van jongeren in het dagelijks leven. Ze hebben grote sociale netwerken, maar de kring van hechte bindingen is kleiner. Dat is niet verwonderlijk, want grote netwerken met 'zwakke bindingen' zijn in de huidige maatschappij in zekere zin zelfs ook functioneler dan kleine kringen van hechte bindingen.⁸³ De zwakke bindingen kenmerken zich door vrijblijvendheid. Als het niet meer bevalt, wordt de (ver)binding verbroken en wordt er ergens anders verder gezocht. Binding door lidmaatschap is niet meer vanzelfsprekend.⁸⁴ Deze ontwikkeling wordt ook wel de overgang naar 'lichte gemeenschappen' genoemd. Jongeren binden zich niet (zoals vroeger) aan één gemeenschap of groep waarin ze hun hele psychische en sociale 'hebben en houwen' onderbrengen, maar zoeken voor hun uiteenlopende motivaties en interesses wisselende verbanden, die aan *hun* wensen tegemoet kunnen komen.⁸⁵ Jongeren van nu lijken wellicht 'socialer' dan ooit tevoren, maar de contacten zijn instrumenteler van aard en vluchtiger van duur'.⁸⁶

De invloed van deze ontwikkeling naar 'lichte gemeenschappen' wordt niet alleen bij kerken

geconstateerd. In het algemeen is er een verminderde belangstelling voor breed georiënteerde organisaties en een stijgende interesse voor bewegingen die zich op één aspect van de werkelijkheid richten.⁸⁷ Dit is mede het gevolg van het eerdergenoemde proces van differentiatie. Mensen willen zich slechts op één aspect van de werkelijkheid aan een organisatie verbinden.⁸⁸ Dit geeft hun een gevoel van vrijheid en onafhankelijkheid, en heeft als gevolg dat hun binding aan instellingen die beslag leggen op heel de werkelijkheid, verzwakken. Dit wordt nog versterkt als ze deze instelling ook associëren met beperkingen, met iets moeten.⁸⁹

Als mensen zich wel bewust aan een kerk binden, is dat vaak in het belang van henzelf. In de beschrijving van het individualisme is al genoemd dat de nadruk op het individu is komen te liggen, in plaats van op de groep. Wie zich aan een kerk verbindt, kan daarbij zijn eigen ontwikkeling op het oog hebben. Als ervaren wordt dat deze ontwikkeling niet in deze kerk gerealiseerd kan worden, kan zomaar het besluit volgen om te vertrekken.⁹⁰ Heitink stelt zelfs dat mensen de kerk beoordelen zoals ze een recensie schrijven over een hotel: 'er waren schone bedden, maar wel hard; en de koffie bij het ontbijt was te slap. Twee sterren. Hier komen we niet meer terug.' In de kerk zou het er ook zo aan toegaan.⁹¹ Ook bij jongeren die zich van hun jeugd af aan al aan een kerk verbonden weten, is de invloed van het individualisme zichtbaar. Sommige jongeren geven namelijk aan dat zij eerst zeker willen weten of zij bij deze (of de) kerk willen blijven, voordat zij belijdenis doen.⁹²

Een andere invloed van het proces van differentiatie, is dat kerkelijke activiteiten minder aantrekkelijk zijn dan vroeger. Het aanbod aan activiteiten is nu sterk vergroot. Wie moet kiezen tussen voetballen of schaken met de jeugdvereniging, of met de plaatselijke (sport)vereniging, zal vaker voor het laatste kiezen. Of als er op of met de jeugdvereniging wordt gevoetbald, zal een deel van de jongeren niet aanwezig zijn, omdat zij daar geen affiniteit mee hebben. Een betrokkenheid zoals die vroeger gangbaar was, zal nu voor weinig jongeren nog aantrekkelijk zijn; ook gezien hun veranderde patroon in vrijetijdsbesteding. In het grote aanbod aan (ker-

⁸¹ Van Wijnen, *Faith Groups Adolescents*, 167.

⁸² Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 55-56.

⁸³ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 35.

⁸⁴ Schaeffer, *Stille kerkverlating*, 5.

⁸⁵ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 36.

⁸⁶ Haspels, *Binding en verbond*, 52.

⁸⁷ Haspels, *Binding en verbond*, 163.

⁸⁸ Haspels, *Binding en verbond*, 174.

⁸⁹ Haspels, *Binding en verbond*, 17.

⁹⁰ Schaeffer, *Stille kerkverlating*, 5 en Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 35.

⁹¹ Schaeffer, *Stille kerkverlating*, 5.

⁹² Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 90.

kelijke) activiteiten, maken jongeren hun eigen keuzes.⁹³ Ze selecteren daarbij op basis van smaak, interesse en sociale contacten.⁹⁴

Haspels heeft de invloed van de huidige ontwikkelingen op de *binding* (aan de kerk) samenvattend op rij gezet.⁹⁵

De binding verschuift van totaal naar partieel.

Duurzame binding maakt plaats voor incidentele binding.

De noodzakelijke binding verschuift naar vrijwillige binding.

De robuuste binding maakt plaats voor flexibele binding.

De vanzelfsprekende binding maakt plaats voor reflexieve binding.

Het 'trouw zijn aan anderen' verschuift naar 'trouw zijn aan zichzelf'.

De invloed van de huidige tijd beperkt zich uiteraard niet alleen tot het proces van binding, maar is ook zichtbaar in de *motieven* van binding aan de kerk (2.2.3).

2.2.3 Motieven

In de motieven komt de invloed van het individualisme zeer sterk terug. In het hoofdstuk *Invloeden* (2.2.2) is genoemd dat binding vaak in het belang van het individu is. Deze conclusie wordt breed gedragen in eerder verrichte onderzoeken. Het meest wordt het motief van de instandhouding, groei en beleving van het *persoonlijk* geloof genoemd.⁹⁶ Ter illustratie een opsomming van citaten uit de resultaten van een onderzoek onder catechisanten door Dekker en Stoffels: 'het meest genoemde motief heeft te maken met het persoonlijk geloof, de kerk is de plek bij uitstek waar zij hun geloof beleven, uiten en laten voeden'; 'in de eerste instantie is [de kerk er] voor het individu en niet omgekeerd'⁹⁷; 'bijna driekwart van de door ons onderzochte jongeren gaat een (hechtere) relatie met de kerk aan met het oog op hun persoonlijk geloof'; 'het gaat er met andere woorden in de relatie tussen persoonlijk geloof en kerk veel meer om de instandhouding van het persoonlijk geloof, dan om de instandhouding van de kerk'⁹⁸; 'ook hier lijkt weer het persoonlijk leven en de persoonlijke beleving de maatstaf. Het

gaat er dan niet om dat zij bij een bepaalde kerk passen, maar dat een bepaalde kerk bij hen past'; 'deze gegevens bevestigen ook weer de uit het materiaal naar voren komende overwegende indruk dat het de jongeren niet primair om de kerk of de christelijke godsdienst gaat, maar om hun eigen (geloofs)leven'.⁹⁹

Bovenstaande citaten worden treffend samengevat in een uitspraak van een jongere in het blad *Onderweg*: 'De kerk is voor *mij* belangrijk, want daar bouw *ik mijn* geloof en vertrouwen op in God'.¹⁰⁰ (cursivering RMS).

Een ander belangrijk motief voor een groot deel van de jongeren is het motief om zich te binden aan de kerk, omdat daar houvast en steun voor het eigen leven gevonden wordt. De kerk fungeert dan als richtingwijzer en als sociaal vangnet. Het is de plaats waar ontmoeting met vrienden plaatsvindt. In het onderzoek van Schaeffer gaven respondenten aan dat de kerk een minder grote rol in hun leven zou innemen als zij daar niet een vriendengroep hadden.¹⁰¹ Slendebroek-Meintz concludeert na een steekproef onder jongeren tussen ongeveer 14 en 30 jaar uit de Gereformeerde richting, dat jongeren bijna twee keer zo vaak relationele redenen noemen die met verbondenheid te maken hadden (39%), dan inhoudelijke redenen (23%). Van alle redenen was slechts 2% inhoudelijk!¹⁰²

Het motief of idee dat jongeren *zelf* ook (sociale) betekenis voor anderen kunnen hebben, is niet wijdverbreid. Ze zien zichzelf eerder als ontvangers, dan als verleners van aandacht en steun.¹⁰³

Het is opvallend dat er in de onderzochte onderzoeken weinig Bijbelse en theologische motieven genoemd om zich te binden aan de kerk. Zo wijst Snoek op het feit dat de kerkgang niet enkel een nuttige bezigheid of opdracht is, maar een gebod van God. Dit gebod is echter eerder een gunst te noemen, omdat God Zich op de plaats van de Woordverkondiging doet ontmoeten.¹⁰⁴ In de Woordverkondiging, in de verkondiging van het Evangelie, wil God door de kracht van Zijn Heilige Geest zondaars tot geloof en bekering brengen.¹⁰⁵

⁹⁹ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 52-53.

¹⁰⁰ Lengkeek, *Onderweg*, 20.

¹⁰¹ Schaeffer, *Stille kerkverlating*, 12-13.

¹⁰² Slendebroek-Meintz, *Gelovig & kerk*, 13 en 40-41.

¹⁰³ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 30-31.

¹⁰⁴ Snoek, *Waarom naar de kerk?*, 11, 17 en NGB 28.

¹⁰⁵ Kruithof, *Nog naar de kerk?*, 14, 16.

⁹³ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 192.

⁹⁴ Van Wijnen, *Faith Groups Adolescents*, 52.

⁹⁵ Haspels, *Binding en verbond*, 64.

⁹⁶ Haspels, *Binding en verbond*, 179 en Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 22.

⁹⁷ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 23-24.

⁹⁸ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 49.

Samenvattend kan gesteld worden dat de invloed van de huidige tijd duidelijk zichtbaar zijn op het proces van binding en op de motieven om te binden aan de kerk. De invloed van het individualisme is het sterkst vertegenwoordigd, wat blijkt uit de gerichtheid op het individu. De focus op het individu lijkt een verminderde belangstelling voor het collectief in de hand te werken. De (onderzochte) jongeren lijken daarnaast niet goed meer te weten wat de kerk eigenlijk is en waarom het voor hen relevant is om zich aan de kerk te binden. In het volgende hoofdstuk (2.3) wordt om deze reden (en om de centrale plaats hiervan in dit onderzoek) nader ingegaan op de kerk.

2.3 Kerk

In dit hoofdstuk wordt als eerste besproken wat de kerk is (2.3.1), mede met behulp van de metafoer van het lichaam van Christus (2.3.1.1). Het is in dit hoofdstuk echter niet de bedoeling om een samenvatting van de gereformeerde ecclesiologie weer te geven. Alleen de elementen van het kerk-zijn die van belang zijn voor het onderzoek, worden beschreven. Volgens Van Oort begon het nadenken over de vraag wat de kerk is pas eeuwen nadat het kerk-zijn ontstond. Men sprak niet zozeer over de kerk, maar leefde haar.¹⁰⁶ In 2.3.2 wordt beschreven waarom de kerk aan betekenis en relevantie verliest (2.3.2). Dit gebeurt in vier sub-paragrafen, namelijk: *Geloven zonder kerk* (2.3.2.1), *‘Werkhypothese God’* (2.3.2.2), *Uniformiteit* (2.3.2.3) en *Vormgeving* (2.3.2.4). In de daaropvolgende paragraaf wordt door de behandeling van de ‘kerk als gemeenschap’ (2.3.3) een lijn uitgewerkt die aanzet tot een voorzichtige beantwoording van de tweede en derde deelvraag. Als laatste wordt een ‘herwaardering’ van de kerkdienst en in het bijzonder van de verkondiging gegeven, aangezien jongeren ‘de kerk’ vaak vereenzelvigen met voornamelijk de kerkdienst (2.3.4).

2.3.1 Definitie

‘Kerk’ of ‘gemeente’ is de vertaling van het Griekse woord *ekklèsia*, wat vooral in buitenbijbelse Griekse teksten de betekenis van ‘vergadering van burgers, volksvergadering’ heeft (vgl. Hand. 19:32). Het is Christus Die Zijn kerk vergadert, beschermt en onderhoudt. De gemeente dankt haar bestaan aan het in Christus gegeven heil. Ze wordt concreet opgeroepen tot navolging van Hem. De roeping van de kerk tot de haar omringende wereld, wordt gekenmerkt door distantie en openheid: enerzijds is zij is niet *van* de wereld, anderzijds is zij gezonden om *in* de wereld met woord en daad te getuigen van Christus. Er is echter altijd een span-

ningsveld tussen het belijdend spreken over het wezen van de kerk als een geloofsgemeenschap, die door Christus bijeengebracht wordt rondom Woord en sacrament, en de zichtbare gestalte van de christelijke gemeente in de werkelijkheid van de tijd. Naar haar zichtbare zijde is ze een gemengde gemeenschap van gedoopten en niet-gedoopten, belijdende gelovigen en zoekers, kernleden en randleden. Naar haar wezen één in Christus, hoewel ze uiteengevallen en verdeeld is. In haar veelkleurigheid en in haar eenheid is ze echter geroepen om teken en getuige te zijn van Gods komende Koninkrijk.¹⁰⁷ Kenmerkend voor de christelijke gemeente is, dat zij blijft bij het onderwijs van de apostelen en de gemeenschap, het breken van het brood en de gebeden (Hand. 2:42).¹⁰⁸

Het woord ‘kerk’ heeft overigens verschillende betekenissen in verschillende contexten. Het kan heel de christelijke geloofsgemeenschap betekenen, een plaatselijke kerk, een bovenplaatselijk verband, een instituut of een gebouw. In de context is echter altijd wel duidelijk wat ermee bedoeld wordt. In de onderzochte literatuur viel op dat jongeren bij ‘kerk’ vooral denken aan de kerkelijke activiteiten en vooral de zondagse kerkdienst.¹⁰⁹

Lichaam van Christus

In Romeinen 12:4-5 en 1 Korinthe 12:12-27 wordt een bekende metafoer gebruikt: de kerk als het lichaam van Christus. Deze metafoer spreekt van een permanent verbonden zijn met Christus, in Wie ze één lichaam is, en aan Wie heel het lichaam zijn geestelijke groei ontleent om zichzelf en de ander op te bouwen in de liefde.¹¹⁰ Er is verscheidenheid in verbondenheid, want het zijn leden van het ene lichaam. Geen van die leden mag zich verheffen boven andere, want al de gaven en mogelijkheden die elk lid ontvangen heeft, zijn er om daarmee dienstbaar te zijn.¹¹¹ Hoewel Christus Zijn gemeente regeert door Zijn Woord en Geest, betekent dat niet dat de leden geen verantwoordelijkheid dragen. Jakobus legt daarom grote nadruk op de verantwoordelijkheid van elk gemeentelid jegens God en elkaar: de gemeentelieden dienen zich als levende stenen te laten gebruiken voor de opbouw van het huis. Ze worden opgewekt tot broederliefde en tot het dienen van elkaar, naar de gave die elk ontvangen heeft. Het is een

¹⁰⁷ Noordegraaf, *Gemeente en lichaam*, 194-196.

¹⁰⁸ Noordegraaf, *Kerk*, 40.

¹⁰⁹ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 23, Van Wijnen, *Faith Groups Adolescents*, 121 en Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 39.

¹¹⁰ Van Genderen & Velema, *Dogmatiek*, 634-635.

¹¹¹ Noordegraaf, *Kerk*, 55.

¹⁰⁶ Van Oort, *Kerk*, 66.

nadruk op de werken, die voortvloeit uit de indicatie van het heil.¹¹²

Samenvattend kan gesteld worden, dat het anti-individualistische element in de definitie van de kerk opvalt. Ze is een lichaam met verschillende delen en kwaliteiten, maar in haar wezen is ze één, in Christus. De gaven die de leden ontvangen hebben, dienen er niet toe om zichzelf te ontplooiën, maar om de ander op te bouwen in liefde.

2.3.2 Relevantieverlies

De relevantie voor jongeren om zich te binden aan de kerk, is eerder genoemd (2.2.1). Steeds minder wordt deze relevantie door jongeren ook erkend. In dit hoofdstuk wordt er als eerste ingegaan op het verschijnsel dat leeft onder *christelijke* jongeren, namelijk dat geloven zonder kerk gewoon een mogelijkheid is (2.3.2.1). Als tweede wordt het betekenisverlies van de kerk aangetoond, door te laten zien dat veel jongeren de kerk niet missen en niet (meer) nodig hebben (2.3.2.2). Als derde wordt het relevantieverlies aangetoond in het streven naar uniformiteit, wat tegen het zere been is van de 'grenzelozen' (2.3.2.4). Als laatste wordt het betekenisverlies van de kerk behandeld met betrekking tot de vormgeving van de kerk(dienst) (2.3.2.4).

2.3.1.1 Geloven zonder kerk

Het verschijnsel van geloven *zonder* kerk komt het meest voor onder jongeren.¹¹³ Religie is voor veel jongeren een persoonlijk, individueel uitgevonden en op maat gemaakt construct, dat buiten de traditionele religieuze instituten tot stand komt en gekenmerkt wordt door experiment, pragmatisme, bricolage en eclectisme.¹¹⁴ Het is echter zowel uit de Bijbel, als uit de sociologie bekend, dat men anderen nodig heeft om te gaan geloven en om te blijven geloven. Het kan een tijd lang alleen lukken, maar geloof dat niet gevoed wordt zal op den duur verwateren.¹¹⁵ God heeft Zijn kerk daarom gebonden aan uiterlijke hulpmiddelen, hoewel Hij daar Zelf niet aan gebonden is.¹¹⁶ Christenen worden in de schoot van de kerk opgenomen, om door haar opgevoed en geregeerd te worden. Een bekende uitspraak die het belang van de kerk onderstreept, is: 'It takes a village to raise a child' en 'it takes a church to raise a christi-

¹¹² Noordegraaf, *Kerk*, 57-58.

¹¹³ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 10.

¹¹⁴ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 52.

¹¹⁵ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 38.

¹¹⁶ Van 't Spijker, *Kerk*, 159.

an'.¹¹⁷ Het is naast het blijven geloven namelijk ook moeilijk om zonder geloofsgemeenschap het geloof weer aan de volgende generatie over te dragen.¹¹⁸

2.3.1.2 Werkhypothese 'God'

Jongeren die geloven, hebben de kerk dus nodig. Jongeren die de kerk echter verlaten hebben of niets met de kerk hebben, lijken de kerk niet nodig te hebben. De kerk heeft al veel van haar relevantie verloren, omdat ze tot een compartiment is geworden en niet meer heel het levensterrein betreft. Voor kerkverlaters geldt echter dat de kerk geen enkele rol meer speelt in hun leven.¹¹⁹ Van der Heijden concludeert dat relevantieverlies een van de dingen is die hij het meeste tegenkomt. (Bijna) afhakers missen weinig tot niets.¹²⁰ Seculiere jongeren laten zien dat leven zonder godsdienst ook goed mogelijk is. Volgens Dekker kan de mens sociologisch gezien ook zonder godsdienst leven.¹²¹ Ter illustratie een citaat van een jongere: 'Het is gewoon allemaal om jezelf moed in te spreken en dat heb ik helemaal niet nodig. Ik heb helemaal niet nodig om te denken van God helpt me hier wel uit. Ik heb nooit problemen of dat ik in de put zit en daar draait het toch allemaal om in die Bijbel, vind ik persoonlijk hoor. Gaat allemaal om als je in de put zit en je gelooft, dan kom je eruit en al dat soort dingen nou. Maar ik geloof dus nergens in.'¹²²

De slimme en hoogopgeleide Einsteiners stellen intellectuele vragen bij het geloof die vaak niet beantwoord kunnen worden en hebben met hun materialistische behoeftebevrediging geen 'gat' dat opgevuld zou moeten worden met geloof.¹²³ Het is overigens niet automatisch een positief signaal als jongeren weinig tot geen kritische vragen stellen en het geloof (vooralsnog) niet vaarwel zeggen. Het zou ook een indicatie kunnen zijn voor de geringe relevantie van het geloof in hun leefwereld. Het christelijk referentiekader zit hun niet in de weg, maar ze kunnen er weinig mee om aan de aan hen gestelde eisen te voldoen.¹²⁴

Jongeren worden geconfronteerd met mensen die 'geleerd' hebben om alle grote problemen

¹¹⁷ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 130.

¹¹⁸ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 130.

¹¹⁹ Dekker, *Zie alles verandert*, 148.

¹²⁰ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 38.

¹²¹ Van Driel, *Kerk*, 383.

¹²² Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 113.

¹²³ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 56.

¹²⁴ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 238.

zelf op te lossen, zonder terug te vallen op de ‘werkhypothese God’. God is steeds verder uit het leven teruggedrongen en is geen relevante factor meer in het leven. Volgens Van Driel mag Hij in kerken, gezinnen, christelijke instituten en verenigingen als ‘gepensioneerde’ Zijn leven nog een tijd voortzetten, maar in de maatschappij en cultuur is er voor Hem geen plaats meer. Hij is verklaard tot het laatste wat Hij ooit voor Zijn wereld zou willen zijn: ‘Privatsache’ (privéaangelegenheid).¹²⁵

2.3.1.3 Uniformiteit

Voor de ‘grenzelozen’ is geloven een puur persoonlijke individuele aangelegenheid, waarin het gaat om de persoonlijke relatie met God, die op een eigen manier wordt ingekleurd.¹²⁶ Niet de groepering of kerkgenootschap bepaalt meer wat er wordt geloofd, maar de persoon bepaalt zélf wat hij gelooft.¹²⁷ Volgens Dekker speelt de kerk hier echter zelf ook een rol in, omdat het geloof van gereformeerden minder leerstellig geworden zou zijn. In het persoonlijk geloofsleven van de mensen is er ook een sterke verschuiving van leer naar leven te constateren.¹²⁸ De persoonlijke ervaring is een grotere rol in het geloofsleven gaan spelen, en het wordt erkend dat de ervaring die rol kán en mag spelen.¹²⁹

Het is niet verrassend dat de verwachtingen van de kerk en die van de jongeren op gespannen voet staan. Een citaat van een jongere geeft deze spanning goed weer: ‘Hoe durf je je als leiding van de gemeente te bemoeien met mijn keuzes. Dat is privé en daar heeft niemand wat mee te maken.’¹³⁰ Dekker en Stoffels tonen in hun onderzoek aan dat jongeren behoefte hebben aan individuele vrijheid en een afkeer hebben van opgelegde regels en sociale controle.¹³¹ In de kerk zou die vrijheid er niet zijn, door gebrek aan openheid, tolerantie en ruimte voor verschillende opvattingen en belevingen. Er wordt volgens hen te veel gestreefd naar uniformiteit.¹³² Jongere: ‘Er zijn bepaalde standpunten. Je mag wel een beetje een andere mening

hebben, maar eigenlijk word je geacht om allemaal hetzelfde te vinden.’¹³³

2.3.1.4 Vormgeving

Het is voor de geloofsoverdracht noodzakelijk dat verschillende generaties elkaar ontmoeten.¹³⁴ Dit ontmoeten wordt echter bemoeilijkt, doordat de kerk jongeren weinig meer lijkt te zeggen. Er zou geen aansluiting met hun belevingswereld worden gezocht en de taal van de kerk is niet meer de taal van de jongeren.¹³⁵ De inrichting van het kerkelijk leven lijkt er teveel van uit te gaan dat er onder kerkleden een zekere homogeniteit in opvattingen en belevingen bestaat.¹³⁶ Van der Heijden geeft aan dat dit voor ‘Einsteiners’ funest is. Zij zouden zich in de kerk al snel vervelen, tenzij de kerk in staat is om bij hun snelle hedonistische wereld aan te sluiten.¹³⁷

Dekker en Stoffels lijken dit te bevestigen. Uit hun onderzoek blijkt namelijk dat van de 125 genoemde bezwaren tegen de kerk, 47% betrekking heeft op de vormgeving van de kerk.¹³⁸ Slendebroek-Meintz en Wijma wijzen er in hun onderzoek op dat door ongeveer de helft van de jongeren die hun lidmaatschap opzeggen de reden wordt genoemd dat de manier van geloven zodanig was, dat zij daar niet bij wilden horen en dat ze het niet eens waren met wat men in de kerk gelooft.¹³⁹

Veel auteurs pleiten dan ook voor (fundamentele) veranderingen in de vormgeving van het kerkelijk leven. Volgens Brienen en Haspels is het met de liturgie gegeven dat ze de eeuwen door meegaat en in verschillende tijden onder vele volken en culturen een eigen gestalte aanneemt.¹⁴⁰ Verzet tegen verandering zou volgens Dekker zelfs onhistorisch zijn, omdat verandering normaal is en altijd al heeft plaatsgevonden.¹⁴¹ Dekker en Stoffels stellen het nog wat scherper als ze schrijven dat als de leefwereld van mensen verandert, hun godsdienstige belevingswereld dan ook verandert. Als de kerk dan niet mee verandert, komt het geloof los te

¹³³ Schaeffer, *Stille kerkverlating*, 9.

¹³⁴ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 7.

¹³⁵ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 14 en Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 11.

¹³⁶ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 67.

¹³⁷ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 55.

¹³⁸ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 38.

¹³⁹ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 36.

¹⁴⁰ Brienen, *Kerk*, 439 en Haspels, *Binding en verbond*, 13 en Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 63.

¹⁴¹ Dekker, *Zie alles verandert*, 71.

¹²⁵ Van Driel, *Kerk*, 378.

¹²⁶ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 44.

¹²⁷ Dekker, *Zie alles verandert*, 82.

¹²⁸ Dekker, *Zie alles verandert*, 48.

¹²⁹ Dekker, *Zie alles verandert*, 50.

¹³⁰ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 44.

¹³¹ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 23.

¹³² Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 51 en Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 91.

staan van de rest van het leven en wordt het moeilijk om het geloof in het leven te integreren. 'Als de kerk in deze tijd nog een kerk wil zijn die van betekenis is voor het geloofsleven van haar leden en voor het leven en samenleven van de mensen, dan zal zij dus daadwerkelijk rekening moeten houden met de motieven, bezwaren en verwachtingen van de nieuwe generatie kerkleden.'¹⁴² Van der Heijden laat eenzelfde geluid horen.¹⁴³

Van Driel laat een tegengeluid horen. Hij stelt dat, als onder het mom van 'van betekenis willen zijn en blijven voor de samenleving' de godsdienst aangepast wordt aan de veranderde situatie, de veranderde samenleving maat- en richtinggevend is. Hij vraagt zich af hoe lang deze opstelling door de generaties heen standhouden.¹⁴⁴ Zo ook Gerssen, die schrijft dat 'wie met de laatste mode mee wil doen, het snelst weer verouderd is'.¹⁴⁵

Volgens Dekker is het winst als er niet meer wordt vastgehouden aan een godsdienstigheid van vroeger, *enkel en alleen* omdat zij van vroeger is. Dit zal tot afval leiden.¹⁴⁶ Hoewel de traditie voor velen misschien tot een blok aan het been geworden is, beoogt ze een staf te zijn om te gaan.¹⁴⁷ Brienens omschrijft beeldend hoe de traditie niet bedoeld is: 'De Heere wil geen geroutineerde kerkgangers die de zin van hun eigen vormen en manieren niet meer verstaan en in een min of meer verveelde stemming iedere week dezelfde handgrepen toepassen. Nee. De kerkdienst moet niet het beeld vertonen van een salon die spreekt van vroegere rijkdom en vergane glorie, verschoten behang, kale meubels, vergeelde portretten, verzakte kozijnen'.¹⁴⁸ Met Gerssen kan geconcludeerd worden dat de kerk zich moet scharen rondom de verkondiging van het *eeuwig blijvende* Woord van God, dat wel in elke tijd een eigen actualiteit verkrijgt, maar daarmee niet aan die actualiteit wordt prijsgegeven.¹⁴⁹

Van der Heijden, die geïnspireerd is door Oestreicher, signaleert drie vormen in de manier waarop kerken hun gemeente-zijn en hun jeugdwerk vormgeven.

¹⁴² Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 72.

¹⁴³ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 18.

¹⁴⁴ Van Driel, *Kerk*, 366.

¹⁴⁵ Gerssen, *Kerk*, 498.

¹⁴⁶ Dekker, *Zie alles verandert*, 147.

¹⁴⁷ Van Driel, *Kerk*, 387.

¹⁴⁸ Brienens, *Kerk*, 444.

¹⁴⁹ Gerssen, *Kerk*, 494.

In de 1.0 kerken staan kerk en (jongeren)cultuur tegenover elkaar.

In de 2.0 kerken staat de kerk positief tegenover de cultuur, maar er wordt grotendeels modernistisch gedacht.

In de 3.0 kerken neemt de kerk de postmoderne mentaliteit aan als uitgangspunt, wat overigens niet betekent dat ze kritiekloos in de wereld opgaat.¹⁵⁰

Van der Heijden geeft daarbij ook aan wat de valkuilen voor deze drie vormen van kerk-zijn zijn. De valkuilen voor de 1.0 en (deels) 2.0 kerken, zijn moralisme en afzijdigheid. Hierdoor kunnen zij zichzelf in een isolement plaatsten, met als mogelijk gevolg dat het geloof dan uit het zicht verdwijnt, omdat het alleen nog een rol speelt binnen de kerk en binnen de privé-sfeer van het gezin.¹⁵¹ De valkuil voor (deels) 2.0 en 3.0 kerken, is dat de tijd normatief en leidend wordt voor het kerkelijk leven. Hierdoor kan de eigen identiteit te veel uit het zicht raken.

Samenvattend kan gesteld worden dat de kerk voor betrokken jongeren zeker relevant is, omdat hun geloof anders zal verwateren. Echter, doordat hun geloofsbeleving ver af staat van de geloofsbeleving (van ouderen) in de kerk, ervaren zij een zekere distantie. Het door hen gesignaleerde 'streven naar uniformiteit' zorgt bij de 'grenzelozen' voor (nog) meer distantie en enige weerzin. Het is voor jongeren niet eenvoudig om zich aan de kerk te binden. Het feit dat kerkverlaters aangeven niets tot weinig te missen én het feit dat de samenleving hun laat zien dat God goed gemist kan worden, helpt hier niet bij.

2.3.3 Gemeenschap

De metafoer van de kerk als het lichaam van Christus, drukt beeldend uit wat het inhoudt om een gemeenschap te zijn. De kerk is geen willekeurige verzameling van gelovige individuen, maar een broederschap die alle barrières van cultuur, stand, ras en klasse doorbreekt. In deze onderlinge liefde, die verankerd is in Jezus' liefde voor de Zijnen, ligt de identiteit van de gemeente in onderscheid tot de wereld.¹⁵² Augustinus verwoordt dit treffend als hij zich afvraagt 'hoe men met Christus verbonden kan zijn, maar van Christus' leden gescheiden wil leven. Wie dat wil, handelt niet anders dan wie een mens eerst onthoofd en dan apart het hoofd beminnen wil.¹⁵³ De kerk is de plek waar allen weten dat ze niet meer voor zichzelf op hoeven te komen, maar dat ze allemaal mogen leven van hetzelfde geschenk: de genade van

¹⁵⁰ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 19-21.

¹⁵¹ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 242.

¹⁵² Noordegraaf, *Kerk*, 35.

¹⁵³ Van Oort, *Kerk*, 84.

de God.¹⁵⁴ Wie in zo'n gemeenschap geboren en gedoopt wordt, komt terecht op een plek waar men die nieuwe leden in het hart meedraagt, waarmee zij voorwerp zijn van aandacht, zorg en gebed.¹⁵⁵ Die plek is de plaats waar liefde regeert en de ander (als mede-zondaar) volledig wordt geaccepteerd. Zulke plekken worden door Van der Heijden 'oases' genoemd.

In de beschrijving van de leefwereld van jongeren zijn veel (diepe) verlangens van jongeren beschreven. De kerk als gemeenschap lijkt hierin in velerlei opzichten op een 'antwoord'. Jongeren hunkeren immers naar vervulling van hun leven, naar een plek waar ze gezien en ten diepte gekend worden, naar een plek waar ze er mogen zijn en ertoe doen, zonder dat ze zichzelf hoeven bewijzen. Ze verlangen naar innerlijke genezing in een gemeenschap van mensen die hen onvoorwaardelijk accepteren en liefhebben. Ze verlangen naar veiligheid en duidelijke grenzen.¹⁵⁶ Ze verlangen naar een plek waar je niet gekwetst wordt als je de moed hebt om jezelf te laten zien, en ze verlangen naar mensen die echt geïnteresseerd in hen zijn en waar ze hun verhaal kwijt kunnen.¹⁵⁷ Als de kerk niet (meer) leeft naar wat ze is, naar haar roeping, zullen jongeren gaan zoeken naar liefde, acceptatie en betekenis op andere plekken.¹⁵⁸

Van Vianen noemt de peergroup van onschatbare waarde.¹⁵⁹ Jongeren die geen peergroup¹⁶⁰ in de kerk hebben en weinig identificatiefiguren hebben, ervaren minder van de gemeenschap. Ze hebben weinig gelegenheid om over levensbeschouwelijke zaken te praten.¹⁶¹ Ook wordt de geloofsontwikkeling, morele ontwikkeling en identiteitsontwikkeling daardoor bemoeilijkt.¹⁶² Het is daarom van belang om peergruppen actief te stimuleren. Ouders kunnen hieraan bijdragen door thuis van jongs af aan hun jongeren voor te houden dat ze actief

mogen zijn in de gemeente. Peergruppen kunnen zo functioneren als een veilige kring, waarin jongeren elkaar ontmoeten, vriendschappen kunnen vormen en hun levensvragen bespreekbaar kunnen maken. Dat is van onschatbare waarde.¹⁶³ Slendebroek-Meintz en Wijma tonen daarnaast aan dat een peergroup ook het verschil kan maken tussen een overtuigd lid dat overal aan meedoet, en een lid dat (bijna) nergens meer aan meedoet.¹⁶⁴ Als de 'vanzelfsprekende' inzet en aanwezigheid van jongeren en gemeenteleden echter niet meer gecultiveerd wordt, kan het ook maar zo zijn dat er (onbedoeld) te veel een consumptiekerk in stand wordt gehouden. De Muynck vraagt zich af daarom af hoe de kerk het voor elkaar kan krijgen om kinderen van jongs af aan het gevoel te geven dat ze iets (mogen en kunnen) bijdragen.¹⁶⁵ Van Wijnen lijkt deze drang om de betrokkenheid bij kerkelijke activiteiten te vergroten enigszins te relativiseren. Hij wijst er namelijk op dat er in de kerk ook het besef mag zijn dat ook niet-georganiseerde ontmoetingen een stukje kerk zijn, als het maar vanuit de (B)bron komt. Dit besef voorkomt krampachtigheid.¹⁶⁶

Het is voor het ervaren van gemeenschap en binding ook belangrijk dat er een band is met (jeugd)leiders. Het is echter niet wijs om volop te investeren in enkel de relatie. Slendebroek-Meintz en Wijma concluderen namelijk dat relatie niet tegenover inhoud gesteld moet worden. Beide zijn voorwaardelijk in het bereiken van relevantie. Relationeel jongerenwerk is een goed vertrekpunt, maar geen eindstation.¹⁶⁷ Een relatie blijkt namelijk pas echt van waarde te zijn, wanneer er ook relevante inhoud gecommuniceerd wordt.¹⁶⁸ Dit concludeerden zij onder andere op basis van de uitkomst in hun onderzoek, dat (ruim) de helft van de jongeren aangaf nooit iets te hebben gehad aan een jeugdleider 16- of 16+, ondanks dat ongeveer 85% van de jongeren aangaf *wel* een redelijke tot goede relatie met hem te hebben gehad.¹⁶⁹ De catecheet, met wie de relatie minder goed was dan met de jeugdleider, scoorde opvallend genoeg het beste op de vraag van wie de jongeren de meeste hulp hebben ontvangen.¹⁷⁰

¹⁵⁴ Trimp, *Kerk*, 460.

¹⁵⁵ Van den Brink & Van der Kooij, *Dogmatiek*, 547.

¹⁵⁶ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 58.

¹⁵⁷ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 70.

¹⁵⁸ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 152.

¹⁵⁹ Van Vianen, *Waarom dan?*, 33.

¹⁶⁰ Een peergroup is een groep mensen, die een vergelijkbare leeftijd, status, belang of belangstelling hebben en gemeenschappelijke gedragscodes. Een peergroup wordt ook wel de 'vriendengroep' of 'vriendenkring' genoemd.

¹⁶¹ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 192.

¹⁶² Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 38.

¹⁶³ Van Vianen, *Waarom dan?*, 32-33 en 35.

¹⁶⁴ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 59.

¹⁶⁵ De Muynck, *Handelingen*, 5.

¹⁶⁶ Van Wijnen, *Faith Groups Adolescents*, 113.

¹⁶⁷ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 63.

¹⁶⁸ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 7.

¹⁶⁹ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 44.

¹⁷⁰ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 34.

Samenvattend kan gesteld worden dat wanneer de kerk haar roeping in het zijn van een gemeenschap serieus neemt, dit voor jongeren van grote betekenis kan zijn. Als de leden van de kerk echter te veel een consumptiehouding aannemen en niet meer actief deelnemen, dreigt de kerk tot een irrelevante plaats in het leven van jongeren te worden.

2.3.4 Verkondiging

De verkondiging is al eeuwenlang het voornaamste kenmerk van de kerk. De gemeente kán niet zonder de prediking. Zonder de prediking van Gods Woord zou er zelfs helemaal geen gemeente zijn. De kerk is er namelijk uit geboren en kan ook alleen maar blijven bestaan als ze voortdurend naar die prediking blijft luisteren.¹⁷¹ De prediking is namelijk geen vrijblijvend gebeuren, maar roept om het antwoord van geloof en omkeer.¹⁷² Voor dit 'antwoord' staat God garant. Hij heeft immers beloofd dat het Woord dat uit Zijn mond uitgaat, niet ledig zal wederkeren. Het zal doen wat Hem behaagt en het zal voorspoedig zijn in hetgeen waartoe Hij het zendt. Daarom is de prediking ook 'werkzaam', effectief. Ze dóét iets, omdat Hij Die erachter staat, de Garant ervan is.¹⁷³

De 'kerk' wordt door jongeren vaak vereenzelvigd met haar activiteiten en dan voornamelijk met de kerkdienst. In de eerder verrichte onderzoeken, blijkt dat jongeren over het algemeen niet heel positief zijn over de kerk. In dit hoofdstuk wordt daarom vanuit de literatuur beschreven wat de verkondiging is, of zou moeten zijn. In het citaat van een jongere dat is opgenomen in de *Inleiding*, blijkt namelijk dat de verkondiging of de kerkdienst niet altijd door jongeren relevant wordt geacht. 'Als ik erg mijn best doe en ik geef mijn predikant het voordeel van de twijfel, heb ik heel soms het idee dat het over mijn leven zou kunnen gaan...'¹⁷⁴ De ouderwetse benaming voor kerkdienst, 'godsdiensstofening', laat echter zien dat de kerkdienst een middel is om het geloof te beoefenen. Het gaat om de praktijken van gebed en zang, van lofzegging en aanbidding, van maaltijd vieren, heiliging, zich laten vormen door het Woord van God en leren luisteren naar God.¹⁷⁵ Als jongeren dit niet meer meemaken, dan heeft het verdwijnen van dit woord voor jongeren niet enkel een taalkundige reden.

¹⁷¹ Runia, *Kerk*, 392 en Exalto, *Kerk*, 104.

¹⁷² Noordegraaf, *Kerk*, 38.

¹⁷³ Runia, *Kerk*, 393-394.

¹⁷⁴ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 50.

¹⁷⁵ Van den Brink & Van der Kooi, *Dogmatiek*, 523.

De prediking staat in dienst van het Woord van God en mag door de gemeente als Woord van God ontvangen zal worden. Het moet daarom ook een actuele en concrete prediking zijn, die zich richt tot concrete mensen met hun concrete noden, zorgen, strijd, vreugden, verwachtingen, vragen, onzekerheden, verlangens en hoop.¹⁷⁶ Het is de voor de prediker de grote opgave om het snijpunt te ontdekken van de boodschap van de tekst en de concrete situatie.¹⁷⁷ Om dat te kunnen, moet de predikant zowel de wereld van de Bijbel als de wereld van zijn hoorder – en dus ook die van jongeren – goed kennen en zich in beide werelden blijven verdiepen.¹⁷⁸ Jongeren zouden volgens Nieuwenhuis vooral behoefte hebben aan het koppelen van geloven aan de eigen existentie en niet zozeer aan geloofslessen.¹⁷⁹ Van der Heijden geeft aan dat de preek niet alleen inhoudelijk goed moet zijn, maar ook op een begrijpelijke en inspirerende manier gebracht moet worden. De belangrijkste factor voor het overkomen van de boodschap is echter de geloofwaardigheid van de spreker.¹⁸⁰

Samenvattend kan gesteld worden dat de verkondiging een middel van Godswege is, dat roept om antwoord. In de vragen die jongeren hebben, kan de verkondiging juist een middel zijn dat antwoord geeft op die vragen, of juist laten zien hoe er omgegaan mag worden met onbeantwoorde vragen. Het is de taak van de prediker om de boodschap van de tekst te verbinden met de context van nu. Hij mag zich daarbij gedragen weten door zijn Zender.

2.4 Ouders

In de literatuur kwam de invloed van ouders op het leven van jongeren veelvuldig naar voren. In dit hoofdstuk wordt hun rol daarom apart behandeld. Allereerst wordt door middel van verschillende onderzoeken hun cruciale rol ten opzichte van jongeren aangetoond (2.4.1). Vervolgens wordt hun rol in de geloofsopvoeding van kinderen behandeld (2.4.2) en als laatste wordt het belang van het voor- en doorleven van ouders toegelicht (2.4.3).

2.4.1 Belang

Er wordt door verschillende auteurs gewezen op het belang van ouders voor jongeren. Zo

¹⁷⁶ Runia, *Kerk*, 395 en 398.

¹⁷⁷ Runia, *Kerk*, 400.

¹⁷⁸ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 139.

¹⁷⁹ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 215.

¹⁸⁰ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 140.

blijkt uit het onderzoek van Slendebroek-Meintz en Wijma dat, wanneer jongeren gevraagd worden naar personen waar zij steun zoeken, zij zonder uitzondering bijna altijd antwoorden met 'mijn ouders'.¹⁸¹ De Muynck schrijft dat uit grote studies blijkt dat de ouders en het gezin voor jongeren de belangrijkste steunbronnen zijn.¹⁸² Ook Van der Heijden concludeert dat het minstens zo belangrijk is om aandacht te hebben voor het gezin en de gemeente als geheel, in plaats van alle energie in het jeugdwerk te steken.¹⁸³ Ondanks alle veranderingen, is in alle eeuwen en culturen de centrale plaats van het gezin hetzelfde gebleven.¹⁸⁴ Het gezin is en blijft de 'hoeksteen' van de samenleving.¹⁸⁵

Ouders van nu worden echter ook beïnvloed door de ontwikkelingen van de huidige tijd. Ze hebben het druk met hun eigen ontwikkeling en leven naar het adagium van de hedendaagse maatschappij: 'zo lang mogelijk jeugdig blijven of lijken'. Er lijken steeds minder volwassenen beschikbaar te zijn die de mogelijkheden hebben om jongeren te bieden waar zij om vragen en wat zij nodig hebben.¹⁸⁶ Wat jongeren nodig hebben, wordt door Slendebroek-Meintz en Wijma 'bewaarden' genoemd. Dit is het proces van het 'waarderen' (toetsen of beoordelen). Het zou ouders en ouderen aan de bereidheid schorten om ervaringen van jongeren te bewaarden. In plaats van jongeren richting te geven, nemen zij steeds meer over uit hun jongerencultuur en passen zij zich aan hun jongeren aan, waardoor zij het respect van hen verliezen.¹⁸⁷ Ouders laten in hun daden zien dat de jeugd niet de toekomst *heeft*, maar dat zij de toekomst *is*.

2.4.2 Geloofsopvoeding

Ouders hebben, door de (geloofs)opvoeding van hun jongeren, direct invloed op het ervaren van binding door jongeren met de kerk. De (geloofs)opvoeding is altijd al onderwerp geweest van discussie. Ook tegenwoordig wordt er veel geklaagd over de opvoeding, maar dat was 2500 jaar geleden niet anders.¹⁸⁸ Het is echter ook niet verwonderlijk, want de verantwoor-

delijkheid voor het leren geloven van jongeren, ligt in de eerste plaats bij de ouders.¹⁸⁹ Deze verantwoordelijkheid krijgt nog meer gewicht, als Alma constateert dat uit alle onderzoeken blijkt, dat de afzonderlijke bijdrage van *andere* levensdomeinen dan het gezin, in het opzicht van geloofsopvoeding gering is. De totale verantwoordelijkheid van de geloofsopvoeding rust dus op de schouders van de ouders.¹⁹⁰ Van der Heijden wijst erop dat de geloofsopvoeding voor 80% impliciet plaatsvindt. In de eerste fase van de geloofsopvoeding zou het kind leren geloven door mee te doen met het gezin en in de tweede fase bevraagt het kind kritisch de regels, inhouden en gewoontes van de ouders. Hoe ouders hierop reageren, heeft veel invloed op het verloop van dit 'proces'.¹⁹¹

In een onderzoek van Alma blijkt de predikant ook een belangrijke positie te hebben. Als antwoord op de vraag welke personen of groepen, *afgezien* van de ouders, hun houding ten opzichte van geloven beïnvloed hebben, bleek de meeste invloed van de predikant uit te gaan.¹⁹²

Ouders van nu moeten zich tegenover hun kinderen verantwoorden voor wat zij geloven. Vroeger was dit overbodig, maar het christelijk geloof is zijn vanzelfsprekendheid verloren.¹⁹³ Ouders staan voor de uitdaging om hun jongeren op zodanige wijze met het christelijk geloof op te voeden, dat zij leren inzien hoe de christelijke traditie weergegeven kan worden in taal en beleving die passen bij het moderne, westerse denken en voelen.¹⁹⁴ Het is volgens Van der Heijden opvallend dat als christelijke jongeren vertellen waarin zij zich onderscheiden van niet-christelijke leeftijdsgenoten, er vooral dingen benoemd worden die *niet* mogen.¹⁹⁵ Dit kan ermee te maken hebben dat jongeren niet altijd snappen hoe ze de geloofstaal van hun ouders, de kerk of van hun jeugdwerkers, moeten toepassen in hun eigen leven. Al eerder is genoemd dat zij het lastig vinden om het geloof relevant te laten zijn in hun leven. Het is vooral iets van hun hoofd.¹⁹⁶ Het is voor jongeren daarom belangrijk dat zij door de ouders voorgehouden krijgen hoe zij de geloofsinhouden moeten relateren aan eigen hun ervaringen.¹⁹⁷ Zo

¹⁸⁹ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 93 en Baars, *Waarom dan?*, 55.

¹⁹⁰ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 216.

¹⁹¹ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 94.

¹⁹² Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 196.

¹⁹³ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 237.

¹⁹⁴ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 255.

¹⁹⁵ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 83.

¹⁹⁶ Van Wijnen, *Faith Groups Adolescents*, 91-92.

¹⁹⁷ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 198.

¹⁸¹ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 48.

¹⁸² De Muynck, *Handelingen*, 4.

¹⁸³ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 18.

¹⁸⁴ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 25 en Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 139.

¹⁸⁵ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 50.

¹⁸⁶ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 27.

¹⁸⁷ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 55.

¹⁸⁸ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 51.

wordt de leer verbonden met het leven. Het is echter nooit de bedoeling geweest dat de leer los komt te staan van het leven of de persoon. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het kerkelijke besluit op het Convent van Wezel in 1568, waar destijds besloten is dat het er bij catechisatie vooral om moet gaan dat de kinderen de geloofsleer moeten leren *verstaan* en niet alleen de letterlijke tekst leren.¹⁹⁸

De kerk kan in de geloofsopvoeding van jongeren helpen door instructie te geven voor een Bijbelse geloofsopvoeding of door materiaal te laten ontwikkelen voor gezinscatechese door ouders aan hun kinderen.¹⁹⁹ De kerk is echter een steunbron *via* het gezin. De Muynck kan zich daarom goed voorstellen dat het jeugdwerk met ouders nadenkt over een gezinsgericht aanbod van activiteiten, naast het traditionele aanbod dat gericht is op groepen van leeftijdsgenoten.²⁰⁰ Van der Heijden wijst er nog op dat de kerkelijke activiteiten doelen moeten hebben. Wanneer dit niet wordt bereikt, moet er de moed zijn om de activiteit aan te passen of zelfs te stoppen.²⁰¹

Daarnaast zou de kerk een bijdrage kunnen leveren aan de geloofsontwikkeling van jongeren door het begeleiden of stimuleren van een kritische reflectie op de eigen overtuigingen, maar tegelijkertijd door het aanbieden van prikkels en houvast. Zo kan de kerk tegemoet komen aan de ruimte en openheid die jongeren belangrijk vinden, binnen een duidelijk christelijk referentiekader.²⁰²

Samenvattend kan gesteld worden dat de ouders overvraagd worden op het gebied van de geloofsopvoeding. Hoe groot hun invloed als identificatiefiguren ook is, in een gefragmentariseerde leefwereld, waarin het aanbod aan gedragsalternatieven groot is en waarin het christelijk geloof en de kerk een geïsoleerde plaats innemen, wordt de geloofsopvoeding bemoeilijkt. Meer steun vanuit de kerk, met name op het gebied van gesprek en identificatiemogelijkheden, kan helpen in de geloofsontwikkeling van jongeren.

Zo toont Alma bijvoorbeeld aan, dat de kerkelijke betrokkenheid van de ouders in de geloofsopvoeding en in de godsdienstige praktijken thuis, sterk samenhangt met de geloofsopvatting

¹⁹⁸ Verboom, *Kerk*, 414.

¹⁹⁹ Verboom, *Kerk*, 422.

²⁰⁰ De Muynck, *Handelingen*, 5.

²⁰¹ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 176-177.

²⁰² Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 199.

van jongeren.²⁰³

2.4.3 Door- en voorleven

Het bekende spreekwoord 'kinderen doen niet wat je zegt, maar ze doen wat jij doet' geldt in nog sterkere mate voor de 'Einsteiners'. In hun verlangen naar echtheid en authenticiteit analyseren ze feilloos wat de werkelijke waarden van hun ouders zijn.²⁰⁴ Ouders kunnen alleen als identificatie- en imitatiefiguren fungeren, als hun jongeren merken dat het christelijk geloof van hun ouders geloofwaardig is.²⁰⁵ Voor die geloofwaardigheid moet het christelijk geloof doorwerken in het dagelijks leven van ouders, moeten ze thuis godsdienstige praktijken beoefenen en moeten ze daadwerkelijk betrokken zijn bij een kerk.²⁰⁶ Zo kunnen ouders met recht 'bemiddelaars' worden.²⁰⁷ Zo wordt bijvoorbeeld de kans dat kinderen zich thuis voelen in de kerk en er enthousiast aan deelnemen vergroot als ouders dit voorleven.²⁰⁸ Dat onderstreept nogmaals de grote verantwoordelijkheid die ouders dragen met zich meedragen in de geloofsopvoeding.²⁰⁹ Het gaat erom dat ouders bij jongeren een verlangen weten op te wekken naar een leven met God.²¹⁰ Het probleem is echter dat veel ouders zelf ook worstelen met hun geloof.²¹¹ Ouders die zelf dit verlangen niet uitstralen, kunnen dit ook moeilijk overbrengen. Ouders die niet bij hun eigen hart kunnen komen, kunnen ook moeilijk bij het hart van hun kinderen komen.²¹²

Samenvattend kan gesteld worden dat het voor jongeren belangrijk is dat zij voorgeleefd worden. Dit is voor ouders echter een moeilijke taak.

²⁰³ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 187.

²⁰⁴ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 102 en 145.

²⁰⁵ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 185 en 128.

²⁰⁶ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 198 en 244.

²⁰⁷ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 220.

²⁰⁸ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 109.

²⁰⁹ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 142.

²¹⁰ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 76.

²¹¹ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 103.

²¹² Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 76.

Methode

In dit hoofdstuk wordt de methode van dit onderzoek beschreven. Eerst worden de kenmerken van de groep geïnterviewde jongeren beschreven (de onderzoeksgroep) en daarna volgt een paragraaf over de methode van dit empirische onderzoek. Tot slot is beschreven hoe het theoretische gedeelte van het onderzoek en het empirische deel met elkaar zijn verbonden.

3.1 Onderzoeksgroep

In dit onderzoek zijn zowel individuele jongeren geïnterviewd als groepen jongeren. De jongeren zijn geworven via de jeugdwerkorganisaties CGJO en LCJ. Doordat de CGJO geen jongeren uit haar achterban voor de individuele interviews kon vinden, is deze groep sterk ondervertegenwoordigd. Dit is hieronder in een tabel (*Tabel 3.1.3*) ook te zien. Een enkele keer werd er een jongere aangedragen door een jongere die aan het interview had meegedaan. Dit was dan vaak een jongere uit dezelfde kerkelijke gemeente. De jongeren in de groepsinterviews zijn live geïnterviewd en waren fysiek bijeengekomen, samen met de interviewer. Van de jongeren die individueel zijn geïnterviewd, zijn er negentien telefonisch geïnterviewd, één jongere via WhatsApp en één jongere live, door fysiek af te spreken op een locatie.

Er is bij het zoeken naar jongeren gestreefd naar een goede spreiding voor wat betreft 'mate van betrokkenheid'. Daarnaast is gezorgd voor een spreiding over gemeenten die zich voor hun jeugdwerk laten adviseren door de CJGO dan wel het LCJ.

Een toelichting op het begrip 'mate van betrokkenheid' is hier op zijn plaats. De werkwijze was als volgt: elke jongere die meedeed aan het interview, werd voorafgaand aan het interview de volgende keuze voorgelegd:

Hoe zou je jezelf indelen als kerkganger?

- Groep 1: ik ben overtuigd lid en ik doe actief mee aan activiteiten
- Groep 2: ik ben lid, doe mee aan activiteiten, maar ben niet overtuigd
- Groep 3: ik ben lid maar doe (bijna) nergens aan mee
- Groep 4: ik ben helemaal geen lid meer van een kerk

Een jongere deelde zichzelf in, in één van de vier groepen. Dit was een indicatie voor de mate waarin zij zich betrokken voelen bij de kerk.

Bij het verwerken van de resultaten (zie daarvoor het volgende hoofdstuk), is gekozen voor het werken met drie groepen: categorie A, B en C. Deze categorieën zijn als volgt bepaald: Eerst zijn de jongeren die zichzelf indeelden in groep 3 of 4 samengevoegd tot één groep, categorie C – niet of nauwelijks betrokken. De jongeren die zichzelf indeelden in groep 1 werden ingedeeld in categorie A – actief en betrokken. De jongeren die groep 2 aankruisten, worden categorie B genoemd – geen overtuigd lid, wel actief.

De ‘mate van betrokkenheid’ werd niet alleen op grond van deze indeling vastgesteld. Er is namelijk ook nog een graadmeter gebruikt. Tijdens het interview is aan elke jongere gevraagd om hun betrokkenheid aan te geven met (1) de eigen (laatste) gemeente, (2) het landelijke kerkverband en (3) de kerk in het algemeen (landelijk dan wel wereldwijd). Deze schaalvraag zag eruit zoals hieronder afgebeeld en werd op papier overhandigd en bij de telefonisch afgenomen interviews voorgelezen.

Geef aan op deze schaal van 0 – 10:

Hoe betrokken voel je je bij deze gemeente:

helemaal niet betrokken

zeer betrokken

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Hoe betrokken voel je je bij het kerkverband van de CGK:

helemaal niet betrokken

zeer betrokken

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Hoe betrokken voel je je bij de kerk in het algemeen (landelijk, wereldwijd):

helemaal niet betrokken

zeer betrokken

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

In onderstaande tabel (*Tabel 3.1.1*) worden de uitkomsten van de 21 jongeren uit de individuele interviews op deze schaalvraag weergegeven.

Tabel 3.1.1 Mate van betrokkenheid

Mate van betrokkenheid bij...	de eigen gemeente	het kerkverband van de CGK	de kerk algemeen/ wereldwijd
<i>Jongeren uit categorie A</i>	7,4	5,6	7,6
<i>Jongeren uit categorie B</i>	7	5,9	4,6
<i>Jongeren uit categorie C</i>	3	1,8	4,3

Het is opvallend dat jongeren uit categorie C zich meer betrokken en verbonden voelen met de algemene of wereldwijde kerk, dan met de eigen gemeente. Het valt ook op dat het kerkverband bij hen niet op een grote mate van verbondenheid kan rekenen, al moet hierbij wel vermeld worden dat er ook enkele jongeren waren die een 7 gaven voor hun mate van betrokkenheid. Als laatste valt nog op dat jongeren uit categorie B zich gemiddeld meer verbonden voelen met het kerkverband van de CGK, dan jongeren uit categorie A. Hierbij moet worden meegenomen dat in categorie B slechts vijf jongeren zaten, zoals hieronder te zien is.

Soms deed zich bij de verdeling van jongeren in categorieën een dilemma voor. Zo deelde een jongere zich in groep 3 in, terwijl deze een grote mate van betrokkenheid bij de eigen gemeente scoorde op de schaal van 1-10. In dit ene geval is de jongere niet ingedeeld in

categorie C, maar in B.

Aan de groepsinterviews deden in totaal 13 jongeren mee. Er is één groepsinterview afgenomen in een gemeente uit de CGJO-achterban, gemeente X. Twee groepsinterviews zijn afgenomen in de LCJ-achterban, een 'middengemeente', die in dit onderzoek gemeente Y genoemd wordt. De derde gemeente rekent zich tot de stroming van Bewaar het pand, gemeente Z genoemd. Deze gemeenten liggen verspreid over het land en zijn alle drie dorps-/streekgemeenten.

Aan deze jongeren is ook gevraagd om zich in te delen in hun 'mate van betrokkenheid'. Deze jongeren hebben zich wel ingedeeld in groepen, maar er was later helaas niet meer te achterhalen welke jongere welke indeling had gekozen, omdat de briefjes later onherleidbaar waren verwisseld. Ze konden daarom niet meer ingedeeld worden in de categorieën A, B of C. Hun uitspraken konden wel worden gebruikt, omdat aan hen dezelfde vragen zijn voorgelegd, maar deze kunnen dus niet herleid worden op hun mate van betrokkenheid.

Voor alle drie de groepsinterviews geldt, dat zij plaatsvonden in het voorjaar van 2019, dus vóór de coronacrisis in Nederland.

De jongeren die meededen aan de groepsinterviews in beeld gebracht:

Tabel 3.1.2 Deelnemende jongeren groepsinterviews

Jongere	Leeftijd	Geslacht	Gemeente X, Y of Z
X1	17	V	X
X2	17	M	X
X3	17	M	X
X4	19	V	X
X5	19	V	X
X6	23	V	X
Y1	19	M	Y
Y2	19	M	Y
Y3	22	M	Y
Y4	22	M	Y
Z1	22	M	Z
Z2	21	M	Z
Z3	Niet ingevuld	V	Z

De jongeren die mee hebben gedaan aan de individuele interviews

Tabel 3.1.3 Deelnemende jongeren individuele interviews

Jongere ²¹³	Leeftijd	Geslacht	(Laatst)behorend bij: CGJO-gemeente/ LCJ-gemeente	Categorie A, B, C
A1	25	V	LCJ	A
A2*	26	M	LCJ	A
A3*	26	V	LCJ	A
A4*	23	V	LCJ	A
A5*	19	V	LCJ	A
A6*	25	V	LCJ	A
A7*	19	V	LCJ	A
A8	25	V	LCJ	A
B1	24	M	LCJ	B
B2*	26	M	LCJ	B
B3	28	V	LCJ	B
B4	21	V	LCJ	B
B5	27	V	LCJ	B
C1*	28	M	CGJO	C
C2*	24	M	LCJ	C
C3*	25	M	CGJO	C
C4*	24	V	LCJ	C
C5*	27	V	LCJ	C
C6*	22	M	LCJ	C
C7	20	M	LCJ	C
C8*	24	M	LCJ	C
	Gemiddelde leeftijd: 24,2 jaar	12 V en 9 M	2 CGJO en 19 LCJ	

Van deze jongeren zijn er zeven geïnterviewd vóór de coronacrisis in Nederland, de overige 14 in de tijd van de pandemie.

²¹³ Jongeren die geïnterviewd zijn na de coronacrisis, hebben bij de codenaam een * staan.

Toelichting op de leeftijd van de jongeren: In het projectplan van het project *Jongeren en hun binding aan de kerk* is aangegeven dat er jongeren geïnterviewd zouden worden in de leeftijd van 18-23 jaar.²¹⁴ De onder- en bovengrens van respectievelijk 18 en 23 is in de interviews echter een (aantal) keer overschreden. De reden hiervoor is een pragmatische en heeft te maken met de wijze van zoeken naar respondenten.

3.2 Empirisch onderzoek

Bij het ontwikkelen van de vragenlijst is het eerste deel van het onderzoek *Visie op jongeren* sturend geweest. Zoals in de inleiding al is aangegeven, heeft dit onderzoek onder meer de vraag opgeleverd hoe jongeren zélf hun binding met de kerk ervaren of ervaren hebben. Er is daarom een aanvullende onderzoeksvraag en vragenlijst opgesteld. Daarmee is een semi-structureerd interview afgenomen.

De groepsinterviews zijn woordelijk getranscribeerd, gecodeerd en geanalyseerd. Zoals hierboven al aangegeven, konden de analyses van de groepsinterviews niet optimaal worden meegenomen in het onderzoek.

De individuele interviews zijn door de interviewer uitgewerkt, gecodeerd en geanalyseerd. 10% van het codeerwerk is ook door een tweede onderzoeker verricht, om de betrouwbaarheid van deze handeling te kunnen aantonen. Uiteindelijk is niet de codering, maar de volgorde van de interviewvragen leidend geweest voor de bespreking in het resultatenhoofdstuk. Hiervoor is gekozen vanwege de beschikbare tijd en het doel van dit rapport, namelijk antwoord geven op specifiek gestelde vragen.

3.3 Literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek is ongeveer gelijktijdig met het empirische gedeelte van dit onderzoek verricht. Tussen beide afzonderlijke onderzoekers is regelmatig overleg geweest, maar waren zij gescheiden van elkaar bezig aan het onderzoek. Bij het schrijven van de conclusie – hoofdstuk 5 – is er intensief samengewerkt, omdat de literatuur vergeleken werd met de resultaten die uit de interviews opgekomen zijn.

²¹⁴ *Visie op Jongeren, Projectplan, 1.*

Resultaten en analyse

De jongeren die deelnamen aan de 21 individuele interviews, zijn ingedeeld in drie categorieën: A, B en C (3.1). Categorie A staat voor overtuigd lid en actief; categorie B voor geen overtuigd lid, wel actief, en categorie C voor niet overtuigd of geen lid en niet actief. Als een jongere vóór of in het coronatijdperk is geïnterviewd, dan is dit expliciet vermeld bij een uitspraak van een jongere.

Voor het beschrijven van de onderzoeksresultaten van de interviews is de volgorde van de interviewvragen (zie *Bijlagen*) aangehouden. Soms pasten reacties op een vraag beter bij de behandeling van een andere vraag en is dan onder een andere paragraaf terecht gekomen. De keuzes hiervoor zijn in Hoofdstuk 3 aangegeven. In elke paragraaf zal duidelijk worden op welke wijze elke 'categorie jongeren' hierop gereageerd heeft. Tot slot zal in elke paragraaf een korte conclusie volgen. Aan het slot van dit hoofdstuk wordt de 'oogst' verzameld en worden de opvallende zaken tussen de verschillende categorieën jongeren besproken. In het volgende hoofdstuk, de *Conclusie*, worden deze resultaten verbonden aan de bevindingen in de literatuur en worden er antwoorden gegeven op de hoofdvraag en de vragen die de opdrachtgever voor dit onderzoek heeft gesteld.

4.1 Het begrip binding in het algemeen

Aan respondenten is de vraag voorgelegd, waar zij aan dachten bij het begrip 'binding' *in het algemeen*. Het is opvallend dat vrijwel alleen jongeren uit categorie A in hun antwoord 'binding' koppelden aan de kerk, hoewel deze vraag daar nog niet voor bedoeld was. De jongeren uit de categorieën B en C maakten daarentegen bij deze vraag in hun antwoord niet direct de verbinding met de kerk.

Jongeren uit categorie A noemen als antwoord vooral binding met mensen, vertrouwd zijn met, de bereidheid om dingen te doen, je betrokken voelen, je thuis voelen, naar elkaar

omzien, saamhorigheid, je veilig voelen en iets wat dicht bij je staat. Binding werd ook wel opgevat als een relatie hebben, hoewel die binding dan positief of negatief zou kunnen zijn. Ook werd er door iemand opgemerkt dat je zowel binding kunt ervaren met een persoon als met een instantie.

Jongeren uit categorie B herhalen dingen die door jongeren uit categorie A genoemd zijn. Verder noemden zij nog: binding door middel van gesprekken met elkaar, binding die er is binnen een familie, diepere communicatie, iets van de lange termijn en het wederzijdse van binding.

Jongeren uit categorie C denken bij binding aan: de ouder-kindbinding, de relatie binnen een familie, een relatie. Iemand merkt het verschil op tussen fysieke binding en mentale binding: bij fysieke binding ben je zelf actief en aanwezig, bij mentale binding gaat het om het je thuis voelen bij de community. Verder wordt nog genoemd: het hebben van dezelfde gedachten over iets, gezamenlijke interesse hebben en goed met elkaar overweg kunnen.

CONCLUDEREND De jongeren uit alle categorieën verschillen weinig in de woorden die zij kiezen als zij denken aan het woord 'binding' in het algemeen. Bij allemaal keert terug dat zij aan relatie denken en vaak ook aan aanwezigheid van mensen bij elkaar. Het is opvallend dat jongeren bij binding ook denken aan binding met een 'instantie' als een kerk, of een 'community'.

4.2 Ervaren van binding met de kerk

Jongeren werd gevraagd op welke manier zij binding met de (of hun) kerk ervaren of ervaren hebben. Zij werden uitgenodigd om hier voorbeelden bij te noemen.

Door jongeren uit categorie A wordt vaak binding met mensen in de kerk genoemd en specifiek wordt dan een kleine kring genoemd, zoals een Bijbelkring of een jeugdvereniging. Ook medeleven met elkaar wordt genoemd als een ervaren bindingsmoment, namelijk het ervaren dat er naar elkaar omgezien wordt, 'en niet alleen over geestelijke zaken'. 'Binding wordt versterkt,' zegt een jongere (precorona), 'door naar de kerk te gaan, te zingen en door preekbespreking. Dan ervaar je dat je iets gezamenlijks hebt en iets heel belangrijks deelt met elkaar.' De openheid die daar ervaren is, wordt ook genoemd, evenals het gezien worden en het gebruik maken van je talenten in de kerk. Een andere jongere ervaart binding met de kerk zelf: 'Ik hoor bij de kerk, maar de kerk hoort

ook bij mij.' Of zoals een jongere (precorona) het omschrijft: 'Het zijn twee vormen van hechting. Het één is een hechting met de kerk, met het Woord dat er gesproken wordt. Het andere is hechting met mensen die op zondag ook onder dat woord zitten.'

Sommige jongeren ervaren de binding met de kerk vooral tijdens de zondagse eredienst, de sacramenten, of de voorbede voor elkaar. Ook wordt binding door anderen (vooral) ervaren tijdens activiteiten, het samen dingen doen. Als obstakel voor het ervaren van binding wordt de grootte van de gemeente genoemd.

Jongeren uit categorie B noemen net als de jongeren uit categorie A de gesprekken als momenten waarin zij binding met de kerk ervaren. Bij de kerkdienst wordt minder binding gevoeld met de gemeente dan op bijvoorbeeld een vereniging, hoewel dit niet voor iedere jongere uit deze categorie geldt. 'Bij de kerkdienst ben je er als persoon, je zit er voor jezelf,' zegt de ene jongere, terwijl een ander (student, woont op kamers in andere plaats) zegt: 'Ook nu luister ik soms met de gemeente mee, voor wie voorbede is gedaan.' Een jongere geeft aan dat hij innerlijk afhaakt als mensen niet geïnteresseerd in hem zijn.

Er wordt soms weinig binding met de kerk ervaren, zoals een jongere zelf zegt, maar het sociale aspect is de sterkste reden om bij de kerk te blijven. Dat blijkt uit hoe een jongere het verwoordt: 'De kerk is ook een sociaal gebeuren (...) soort vangnet. (...) De drempel om weer naar een andere kerk te gaan is groot. Ik ga óf naar deze kerk, of niet meer. Wat zou dat nieuwe vangnet kunnen zijn? Eén van de grote redenen dat ik nog bij de kerk ben, is dat ik dit ga missen.' Deze jongere, die in de coronatijd werd geïnterviewd, gaf later²¹⁵ aan: 'De binding is minder geworden. Doordat je mensen niet meer ziet, mis je de klik en verwatert het (...) en omdat je de discipline mist. Ik stond al wankel in het geloof, dat ben ik wel verder kwijtgeraakt.' Ik doe er nu praktisch niks meer aan.' Een jongere uit het groepsinterview wijst vooral op het belang van zijn inzet in de kerk: 'Ik geloof dat mijn grootste binding met de kerk toch wel de muziek is (...) zo lang speel ik ook al mee met zo'n combootje, een mini-bandje is dat'.

Sommige jongeren uit categorie C zijn vrij uitgesproken over binding met de kerk: die is er niet geweest in hun leven. Bij sommigen jongeren tot hun 16^e of 17^e jaar nog wel, maar daarna niet meer. De leeftijd van 16 is vaak het moment dat jongeren namelijk zelf mogen kiezen of en hoeveel zij nog naar de kerk gaan. Zij kijken verschillend terug op de periode dat zij in de kerk waren. Een jongere zegt: 'Dan denk je weleens van: het zou op zich niet verkeerd

²¹⁵ Zie Bijlagen. Aan de 21 jongeren werd een aantal aanvullende vragen gesteld via WhatsApp. Deze gingen over eventuele veranderingen in de binding met de kerk als gevolg van de coronamaatregelen.

zijn... (...) maar ik moet er nog eens over nadenken.' Een andere jongere, die binding in het algemeen associeerde met saamhorigheid in de groep, zegt: 'Het is voor mij persoonlijk een concept wat ik niet direct met de kerk associeer.' Als er sprake was van binding, dan was het vaak alleen nog door middel van een jeugdvereniging. Het ontbreken van binding komt soms door inhoudelijke oorzaak, een jongere noemt bijvoorbeeld dat er 'negativiteit' in de gemeente was, of 'gebrek aan worship', gebrek aan 'leuke dingen', aan 'vreugde'. De kerkgang wordt soms ook als verplichting omschreven. 'Het was voor mij als kind niet helemaal duidelijk waar het over ging.' Een van de jongeren heeft geen inhoudelijke argumenten voor het ontbreken van binding, maar merkt op dat hij zelf moeite heeft met sociale interacties.

Het is begrijpelijk dat jongeren uit categorie C niet of niet veel ervaringen kunnen noemen waarin ze binding hebben ervaren, en jongeren uit categorie A en B wel. Het is opvallend dat jongeren uit categorie C al wel veel redenen aanvoeren waarom er van binding nauwelijks sprake was. In de volgende twee paragrafen zal dit verder aan de orde komen.

CONCLUDEREND Jongeren uit categorie A noemen vooral traditionele vormen van kerk-zijn als zij hun binding met de kerk beschrijven. Zij denken hierbij aan het fysiek aanwezig zijn in de kerkdienst en bij kerkelijke activiteiten. Jongeren uit categorie B noemen daarentegen meer alternatieve of nieuwe manieren van het beleven van binding met de kerk. De kerkdienst lijkt voor hen van minder belang te zijn, voor wat de binding betreft. Jongeren uit categorie C kunnen vrij duidelijk aangeven waarom er weinig of geen binding met de kerk (meer) is. Het is opvallend dat de ervaring van goede dingen soms vooral ontbrak, maar dat negatieve dingen wel ervaren werden.

4.3 Ervaren van binding met de kerk: rol van gemeenteleden, ambtsdragers en kerkelijke activiteiten

Na de vrij algemene vraag 'Op welke manier ervaar je binding met je/de kerk?' volgden twee vragen waarbij gericht ingegaan werd op de rol die gemeenteleden in het leven van de jongeren spelen of speelden. Hierbij is uitgegaan van de gedachte dat mensen een rol kunnen spelen bij de binding met kerk.²¹⁶ Daarna is er gevraagd of kerkelijke activiteiten een rol hebben gespeeld in het ervaren van binding aan de kerk in het leven van de jongere. Middels deze vragen werd het bestaan en in stand blijven van binding of het ontbreken daarvan verder

²¹⁶ Haspels, *Binding en verbond*, 32.

uitgediept.

Jongeren uit categorie A noemen als voorbeelden van gemeenteleden die een belangrijke rol hebben gespeeld in hun leven: vrienden, wel of niet via een georganiseerde kring van de kerk. Ook worden mensen met een speciale taak of een bijzonder ambt genoemd, zoals een leidinggevende, (jeugd)ouderling of dominee. 'Fijne gesprekken met de wijkouderling gehad, die het (belijdeniscatechisatie) gaf.' 'Mijn ouders spelen de grootste rol,' zegt een jongere. Ook anderen noemen hier hun ouders, of familie. 'Ik kan met mijn ouders over het geloof spreken', zegt een andere jongere. Sommige jongeren beschreven welke rol deze mensen voor hen hadden. 'Maar hoe je gelooft, dat is best heel lastig, (...) daar had ik mensen bij nodig om uit te leggen hoe je dat doet,' aldus een jongere.

Jongeren uit categorie B spreken bij het opnoemen van voor hen belangrijke gemeenteleden vaker in de verleden tijd: 'vroeger de leiding van de jeugdvereniging, mensen bij wie je een verhaal kwijt kunt...' Meerdere malen worden de gesprekken genoemd die met deze personen gevoerd werden. Familie wordt ook hier vaak genoemd.

Jongeren uit categorie C noemen ook vaak contacten die er in het verleden waren. Opvallend vaak wordt hier een leidinggevende van een vereniging genoemd. 'Eén jeugdleider (...) ik denk dat ik met hem destijds het meeste contact had. Met hem had ik een beetje binding.' 'Een jeugdouderling zoekt nog steeds contact met me. Het helpt dat hij geregeld contact zoekt,' zegt een jongere die niet meer gelooft. Een andere jongere geeft als reden voor het goede contact met de leidinggevende: 'Daar werd aan jongeren gedacht en ook in jongerentaal en [door] onderwerpen die ons aanspreken'. Sommige jongeren kunnen hier geen mensen opnoemen. 'Ik had daar niet zoveel mee.' 'Ik heb gewoon geen contact.' 'Buiten de kerk wordt er veel meer naar een persoon echt geluisterd. Dat heb ik in de kerk echt gemist.' Een andere jongere zegt over het gesprekje met de jeugdouderling: 'Ik vind dat op zich wel nuttig, maar tot op zekere hoogte, want als ik bepaalde vragen heb, kan hij daar niet altijd antwoord op geven. Maar voor het contact is het aangenaam, het idee dat er naar je gevraagd wordt.' Iets soortgelijks zegt een andere jongere: 'De dominee heeft aardig wat pogingen gedaan om mij terug te krijgen. Ik krijg ook altijd nog een kaart. Ik waardeer het wel, het getuigt van doorzettingsvermogen.'

Een jongere die geen kerk meer bezoekt omdat hij niet meer gelooft, geeft aan dat precies het contact met gemeenteleden een reden zou kunnen zijn om eventueel nog terug te keren: 'De mensen zijn altijd wel heel prettig om mee om te gaan en dat is wel een reden ... zou het kunnen zijn ... om me weer bij een kerk aan te sluiten.'

Een jongere vertelt over zijn ouders en de rol die zij gespeeld hebben, zij 'hebben mij laten

zien waarom we geloven en naar de kerk gaan en stimuleren hiermee door te gaan'. Echter, soms noemen zij dat mensen een negatieve rol hebben gespeeld in het bijdragen aan de binding met de kerk.

Het is opvallend dat alle jongeren bij gemeenteleden die voor hen een belangrijke rol hebben gespeeld, aan persoonlijk contact met die persoon denken. Behalve een jongere uit categorie C die nauwelijks persoonlijk contact met iemand in de gemeente gehad heeft. Hij geeft aan dat de dominee voor hem een belangrijke rol heeft gespeeld in zijn leven, omdat hij veel 'denkbeelden van hem' heeft.

CONCLUDEREND Persoonlijk contact met een jongere, met oprechte aandacht, door een gemeentelid (al dan niet met een speciale taak of rol) is van heel groot belang. Zelfs (of misschien juist) nadat een jongere de kerkdeur achter zich heeft dichtgedaan. Mogelijk is het hebben van een dergelijk contact van doorslaggevende betekenis voor de beslissing van een jongere.

4.4 Het belang van kerkelijke activiteiten

Bijbelkring, preekbespreking, lidmatenkring, catechisatie, +16-vereniging, belijdeniscatechisatie, de kerkdienst en prediking, club, weekend weg, ... Bij jongeren uit categorie A komen al deze activiteiten langs, omdat ze deze als belangrijk zien in hun leven. Vaak wordt de belijdeniscatechisatie genoemd. Het is opvallend dat het huisbezoek bij hen ontbreekt. Het wordt maar één keer genoemd: 'had ik heel weinig mee, was opgelegd', vertelt een verder erg betrokken jongere.

Jongeren uit categorie B noemen net als jongeren uit categorie A dingen als een bazaar, schaatsen, jeugdkamp, activiteitencommissie, maar ook de kerkdienst en de jeugdvereniging. 'Zonder georganiseerde dingen moet je er meer zelf in investeren (...) maar dat is lastiger.' Vaak spreken jongeren in deze categorie in de verleden tijd.

Dat doen ook jongeren uit categorie C, alleen noemen ze vaker de negatieve dingen van bepaalde kerkelijke activiteiten, en het verplichte karakter ervan. 'Ik moest dan naar catechisatie, dat vond ik helemaal ridicul, ronduit belachelijk, en dat liet ik ook wel weten', zegt een jongere die zegt wel op zoek te zijn geweest naar 'echte gesprekken' in die tijd van zijn leven. Het is opvallend dat een jongere hier wel het huisbezoek noemt in positieve zin, namelijk omdat er gevraagd werd, hoe het met hem ging.

Ronduit negatief is een andere jongere, die niet meer naar de kerk gaat: 'Ik werd altijd verplicht om ernaar toe te gaan en ik vond het gewoon verschrikkelijk. (...) ik miste de connectie (...) ik had niemand die met mij kon levelen in de kerk.'

CONCLUDEREND Kerkelijke activiteiten zijn van belang voor het ervaren van binding aan de kerk, maar jongeren uit alle drie de categorieën laten zich negatief uit over het verplichte karakter ervan. Het lijkt zo te zijn dat zij van bestaand aanbod gebruik willen maken, maar dan op basis van eigen hun keuze. Aan de andere kant geven zij aan dat kerkelijke activiteiten zonder persoonlijk contact niet zozeer bijdragen aan de binding aan de kerk.

4.5 Binding door kerkgang

Aan de respondenten is gevraagd: 'Stel je voor dat het voor jou heel moeilijk zou worden om in de kerk te komen of het wordt verboden, wat zou er dan gebeuren, wat zou je dan doen?' Zoals in hoofdstuk 3 besproken is, is het bij deze vraag van belang om in het oog te houden wanneer de respondent aan het interview deelnam: vóór of na de eerste uitbraak van het coronavirus in Nederland. Hoewel met deze vraag oorspronkelijk iets anders werd bedoeld, was het vóór de lockdown meer een imaginaire situatie, dan iets wat de respondenten zich toen werkelijk konden voorstellen. Dit blijkt uit wat zij in antwoord op deze vraag zelf zeggen. Een jongere, die voor het coronatijdperk deze vraag kreeg, antwoordde bijvoorbeeld: 'Dat is wel echt een hele lastige vraag. (...) Op dit moment zou ik zeggen van ik laat het niet los, maar dat is best wel lastig om dat nu op dit moment te zeggen.'

Jongeren uit categorie A (precorona) denken dat zij het geloof niet vaarwel zullen zeggen als kerkgang wordt verboden of heel moeilijk wordt. Ze komen ook met ideeën als ze niet meer naar de kerk kunnen: 'Ik denk (...) dat je met mensen uit je wijk die christen zijn om je heen dat doet, in andere vorm, over kerkmuren heen. Dan gaat het meer om de Kerk.' Een andere, al wat 'oudere' jongere ziet zich anders reageren: 'Ik denk dat ik dan toch wel weer teruggetrokken zou worden [bedoeld wordt: naar het geloof in God, WL]. Ik vind het geloof belangrijker dan de kerk. Dus het eerste wat ik dan zou laten vallen, is de kerk.'

Jongeren uit categorie A, die in of na de eerste lockdown (van de kerken) zijn geïnterviewd, refereren soms aan de alternatieven die dan inmiddels zijn ingezet, zoals technische middelen om de kerkdienst op afstand mee te kunnen maken. 'Ik hoop dat de gemeenschap die we hebben als kerk of met de kerken samen sterk genoeg is om huisgemeenten te vormen. Dat

hoeft niet per se binnen een instituut. (...) Het gaat meer om de gemeenschap dan om het kerkzijn.' Meerdere jongeren geven hierbij aan dat ze naar kleinere groepen zouden willen gaan, als het langer gaat duren voordat je weer naar de kerk kunt gaan. Sommigen merken daarbij op, dat ze wel naar de kerkdienst verlangen, zoals deze jongere: 'Als je in een kerk zelf zit, voelt dat alsof je dichterbij God bent.' De contacten met andere gemeenteleden zouden de jongeren missen, spreken sommige jongeren uit, ook het zingen wordt genoemd.

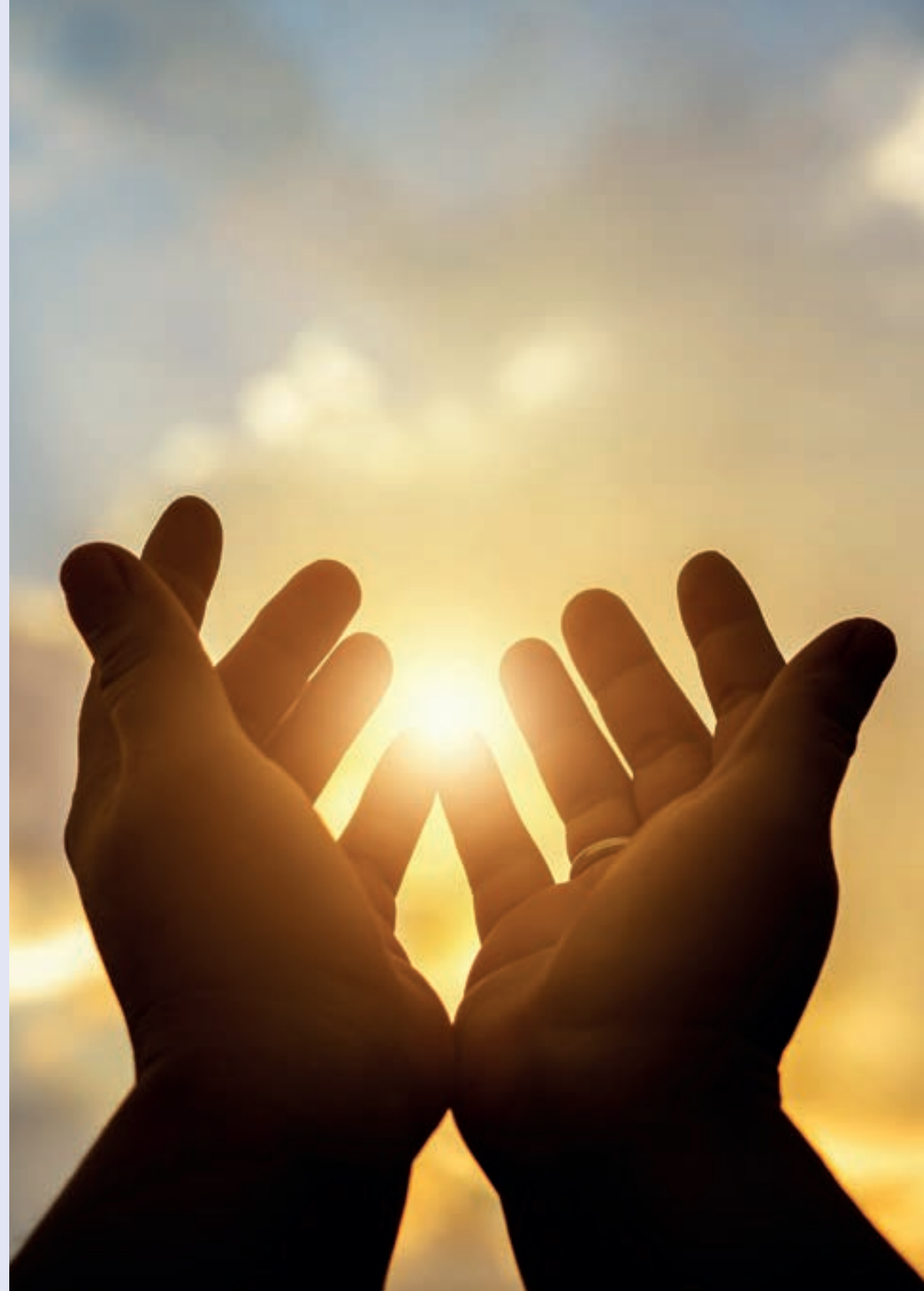
Jongeren uit categorie B geven aan dat zij bang zijn om de discipline kwijt te raken die ze zeggen nodig te hebben om werk te maken van hun geloof. Sterker dan de jongeren uit categorie A, geven zij blijk van hun twijfels of hun geloof dan stand zal houden. 'Ik hoop dat ik dan wel blijf geloven.' 'Ik denk dat ik dan een afhaker zal zijn. Niet van het hele geloof, maar ik denk niet dat ik dan nog naar de kerk zou gaan,' zo geeft een jongere als reactie. Een andere jongere verklaart: 'Samenkomst van mensen is altijd wel verbindend of stimulerend. De samenkomst is wel belangrijk. Alleen geloven is wel moeilijk.'

Jongeren uit categorie C zouden het voornamelijk voor anderen om hen heen vervelend vinden als de kerkgang wordt verboden, ook benoemen zij het onrecht wat volgens hen uit een dergelijke maatregel zou blijken. Voor henzelf heeft het geen consequenties, al zegt een enkele jongere wel, dat hij dan over zou schakelen op online-diensten. Eén jongere zegt dan wel de sacramenten te gaan missen.

CONCLUDEREND Jongeren uit categorie A gaan bij deze vraag actief oplossingen bedenken en opnoemen, en zonder uitzondering laten zij merken dat een verbod op samenkomsten in de eredienst henzelf en hun geloof zouden raken en zelfs kunnen schaden. Jongeren uit categorie B en C spreken minder over wat hen dit zelf zou doen. De binding, die er al minder is, zal nog minder worden, lijkt hieruit te geconcludeerd te kunnen worden. Als er al geen of heel weinig binding is, zal een verbod op de kerkgang hieraan niet veel veranderen, al levert het wel verontwaardigde reacties op van jongeren uit met name categorie C. Zij zouden inperking van de vrijheid om naar de kerk te gaan hoog opnemen en afkeuren.

4.6 Over tien jaar

Een andere vraag die bedoelt te peilen hoe de binding van de jongeren met de kerk is, is de vraag hoe en of zij zichzelf over tien jaar in de kerk zien. Hierbij kon de jongere met 'de kerk' de eigen huidige gemeente bedoelen, maar ook een andere gemeente.

Jongeren uit categorie A geven allen aan dat zij wel in een kerk of gemeente zullen zitten over tien jaar, maar diverse jongeren weten niet zeker of dat deze gemeente zal zijn, of dit kerkverband. De redenen die zij hiervoor noemen zijn heel divers. Iemand is van plan om te gaan verhuizen, en wil daarom opnieuw kijken en 'en zoeken wat Gods wil is'. Ze zegt: 'Het is niet overal hetzelfde en je voelt je niet overal hoe jij het fijn vindt. Wordt wel weer een heel individuele keus, dat vind ik ook wel weer erg...', voegt ze eraan toe.

De vraag laat jongeren nadenken en sommigen vinden het een lastige vraag. 'Ik hoop dat ik er dan nog ben en dat de kerk er dan nog is', geeft een jongere als reactie. Er worden ook redenen genoemd waarom men verwacht wél bij deze kerk te blijven: houden van de gemeente, zich er thuis voelen. Bij een andere jongere voelt het 'als een verplichting tegenover familie' om bij deze kerk te blijven. Weer een ander noemt als reden: 'Als je het alleen van je eigen ideeën moet hebben, gaat je geestelijk leven achteruit.'

Het is opvallend dat als de jongeren geen externe redenen hebben om weg te gaan, ze zichzelf in de kerk zien blijven, maar dat hoeft niet dezelfde kerk te zijn als op het moment van het interview. Ongevraagd geven sommige jongeren ook aan, hoe zij zichzelf graag zouden zien over tien jaar in de kerk of gemeente: er worden dingen genoemd als 'coach op het gebied van geloof', een taak met jongeren, meer gegroeid zijn in het geloof, dingen blijven leren, iets kunnen betekenen voor anderen, zich inzetten.

Jongeren uit categorie B geven meer blijk van een worsteling in het blijven bij deze kerk/gemeente. De worsteling kan praktisch van aard zijn, zoals een relatie hebben met iemand van een andere kerk of de keuze tussen twee verschillende gemeenten. Maar ook fundamentele zaken worden genoemd, zoals bij de jongere die niet veel meer in de kerk komt: 'Een leven zonder kerk als je dat gewend bent dat is wel een heel leeg leven, zonder God ook, en ja, je moet dat een plekje geven en een andere invulling.' Een jongere die nog midden in het keuzeproces zit, geeft aan waar de volgende gemeente aan moet voldoen: 'Ik moet me er thuis voelen. Ik merk wel dat ik gewend ben aan (...) die betrokkenheid op elkaar, en dat zoek ik echt wel (...).' Een andere jongere twijfelt erg, met name omdat hij single is en verwacht te blijven, maar ook omdat hij graag meer met muziek zou willen doen en dat lijkt in zijn gemeente niet te gaan gebeuren.

Jongeren uit categorie C zien zich niet in de kerk over tien jaar, over het algemeen. De stelligheid waarmee ze dit weten, verschilt. Zo is er een jongere die heel af en toe een dienst bij een familielid bijwoont en zegt: 'Ik wil eerst eens kijken en afwachten.' Bij andere jongeren is het voor hun idee uitgesloten, omdat zij niet geloven. Ook zijn er jongeren die bij een baptistengemeente een toekomst voor zichzelf zien. Het hebben van kinderen tegen die tijd kan ook een

reden zijn om in het kader van een christelijke opvoeding een christelijke kerk te gaan bezoeken. Opvallend is dat jongeren uit deze categorie radicaler denken dan jongeren uit categorie B, als hun gevraagd wordt of ze over tien jaar nog lid zijn van een kerk.

CONCLUDEREND Het is opvallend dat sommige jongeren uit categorie A er minder zeker van zijn dat zij in een kerk blijven, dan verwacht mag worden op grond van hun eigen indeling in de mate van betrokkenheid. Omgekeerd zijn jongeren uit categorie C juist meer met deze mogelijkheid bezig dan op grond van hun mate van betrokkenheid verwacht mag worden. Hieruit lijkt op te maken dat vrijwel alle jongeren de vanzelfsprekendheid van het in de kerk blijven, zonder er verder over na te denken, voorbij zijn. Hun mate van betrokkenheid op dit moment is niet per se bepalend voor hun toekomst in en met de kerk.

Het gevoel ('thuis voelen') speelt bij deze overwegingen een rol en lijkt soms te conflicteren met het willen volgen van Gods wil. Het is ook opvallend dat de jongeren bewust nadenken over hóé zij in de kerk zouden willen zijn over tien jaar. Pragmatische redenen en onzekere factoren maken het er voor de jongeren niet gemakkelijker op om uitspraken te doen over een duurzame binding met de kerk. Zij lijken al deze factoren mee te willen laten wegen.

4.7 Wat als... je jeugdouderling zou zijn

De vraag 'Stel je voor dat je jeugdouderling zou zijn, wat zou je dan als eerste doen?' leverde interessante en diverse reacties op. Sommige reacties gaven weer wat de jongeren zelf gewaardeerd hebben aan hun eigen jeugdouderling of wat ze minder waardeerden of waarden. Dat wordt soms ook expliciet gemaakt: 'Eerst echt goed kijken: hoe voelt een jongere zich in de gemeente? Hoe is zijn plekje, wat vindt hij fijn en wat niet? Ik heb zelf zo'n ouderling met belijdeniscatechisatie gehad, ik heb dat meegenomen.'

Jongeren uit categorie A geven soms aan dat ze, als ze jeugdouderling zouden zijn, de jongeren meer zouden betrekken bij de kerkdienst, ook in de liturgie. Vrijwel allemaal geven ze aan dat ze in gesprek zouden gaan met de jongeren; en het liefst één op één. 'Er zijn waar de jongeren zijn', wordt ook genoemd, evenals het creëren van een band, een goede relatie. 'Vooral veel luisteren!' noemt een andere jongere. Een jongere geeft aan dat zij als ouderling zou benadrukken 'dat je niet getrouwd hoeft te zijn en een gezin hoeft te hebben om er ook voor God toe te doen.'

Jongeren uit categorie B geven, opvallend genoeg, óók aan dat het gaat om de relatie die een jeugdouderling moet hebben met de jeugd. En óók zij, evenals de jongeren uit categorie A, geven aan hoe belangrijk het voeren van gesprekken is. Waarom dit zo belangrijk is, wordt verwoord door een jongere: 'Een jeugdleader van de jeugdvereniging relateer je niet met de gemeente, maar een jeugdouderling bindt je eerder aan de gemeente en een leidinggevende van een jeugdvereniging niet. De jeugdouderling is er nog, als je van jeugdvereniging afgaat.' Een heel ander punt is inhoudelijk: een jeugdouderling zou veel meer actuele onderwerpen moeten bespreken, vindt een jongere. Iemand die een vertrouwensband en goede gesprekken belangrijk zou vinden, blikt terug: 'Ook ik vond het zelf jammer dat ik met onze jeugdouderling geen goed gesprek had, niet gehoord werd. (...) Er is nu te veel afstand tussen ouderling en jeugd. Tot slot vertelt een jongere die homo is en single wil blijven: 'Ik heb zelf nooit de kerk in mijn worsteling betrokken en miste de ruimte om dit met iemand van de kerk te bespreken. (...) Dat zou ik als jeugdouderling graag veranderen.'

Jongeren uit categorie C zien niet altijd een duidelijke taak voor zichzelf als jeugdouderling. Ze geven daarbij soms aan dat de kerk ook niet iets anders had moeten doen in hun geval. Als er wel een antwoord gegeven wordt, worden zonder uitzondering 'verbeterpunten' genoemd, zoals: echt een relatie met jongeren aangaan, niet slechts één keer per jaar hen spreken, bij hen aansluiten, een omgeving creëren waar jongeren zich meer vrij voelen, een vraagbaak zijn, maar dan wel als 'neutraal persoon'.

Reacties op deze vraag geven aan dat jongeren graag een verandering teweeg zouden brengen op andere terreinen: 'Allemaal gewoon wat hartelijker naar elkaar zijn...' of: 'Zorgen dat het geloof geen verstokte houding uitstraalt.'

CONCLUDEREND Het is opvallend dat vrijwel alle jongeren, ongeacht uit welke categorie, zaken opnoemen die zij als jeugdouderling willen gaan doen. In hun antwoord ligt min of meer expliciet opgesloten, dat dit in de huidige of vroegere situatie nog niet aanwezig was. Een groot aantal verbeterpunten volgens de jongeren voor de huidige manier van jeugdouderlingschap is hier zodoende genoemd!

4.8 Hoe betekenisvol is de kerk voor jongeren?

Aan de jongeren werd de volgende stelling voorgelegd: 'Volwassenen vinden het moeilijk om de kerk betekenisvol voor jullie te laten zijn.' Deze stelling was één van de resultaten van het eerste deel van het onderzoek *Visie op jongeren* (2018).

Aan hen is gevraagd of deze stelling voor hen klopte en of zij dit herkenden. De vraag bleek

wat complex in elkaar te zitten, zo gingen sommige jongeren meer in op het feit dat *volwassenen* dit als een probleem ervaren kunnen, terwijl andere jongeren ingingen op het betekenisvol zijn van de *kerk* voor hen als jongere. Met de stelling werd echter bedoeld dat volwassenen het moeilijk vinden om de *kerk* van betekenis te laten zijn.

Jongeren uit categorie A variëren in hun antwoorden. Sommige jongeren herkennen dit niet. Andere jongeren wel en zij hebben ook ideeën om de kerk betekenisvoller voor jongeren te maken, bijvoorbeeld vaststaande dingen veranderen. 'Steeds blijven zoeken naar hoe het aansluit bij hun beleving! (...) Wat vijf jaar geleden hip was, is nu weer uit de tijd, ook hoe je dingen zegt en beleeft,' zegt een jongere. Toegespitst op de eredienst zegt hij: 'Je moet wel een duidelijk plan hebben. De kern zo houden, daarbuiten veel andere dingen doen.' Een andere jongere neemt waar dat volwassenen hiermee moeite hebben. Hij ziet dat, doordat er niet gemakkelijk nieuwe leidinggevendenden gevonden worden voor de jeugdvereniging en doordat er niet naar hem gevraagd werd toen hij na één keer niet meer op de jeugdvereniging kwam. Een jongere die het niet herkent, licht toe: 'Misschien hebben ze het idee dat ze jongeren niet genoeg bereiken. Uiteindelijk heb je die boodschap en die is als het goed is krachtig genoeg om vol van betekenis te zijn.' De manier waarop die boodschap overgebracht wordt, dat kan wel wat minder ouderwets, geeft hij hierbij aan. Een andere jongere ziet dat het ook qua inhoud wel anders zou kunnen: 'Heel erg wijzen naar jongeren dat ze niet uit mogen gaan et cetera (...) is een valkuil van volwassenen, om zo te praten, jongeren in het beschuldigenbankje te zetten.'

Jongeren uit categorie B stemmen soms wel, soms niet in met deze stelling. Hiermee hangt, zoals te verwachten was, sterk samen hoe hun eigen ervaringen zijn geweest en wat zij van volwassen gemeenteleden verwachten. Een jongere ziet het zo: 'Het klopt dat ouderen weinig tot geen invloed hebben op jongeren (...) de leiding van de jeugdvereniging zou daarin wel iets meer betekenen, maar gewone volwassenen niet. Zo iemand moet heel veel openheid, geduld en vriendelijkheid voor iemand hebben, vooral bij iemand die de kerk gaat verlaten.' Ook een andere jongere lijkt te neigen naar niet zo'n grote betekenis aan volwassen gemeenteleden toe te kennen. Hij zegt: 'Het probleem ligt bij de jongeren: je moet accepteren dat de samenkomst belangrijk is! Nee, de ouderen zitten goed.' 'Als je een volwassene hoort spreken over zijn geloof, kan je daar veel van leren,' geeft een ander als reactie. In dezelfde lijn ligt wat een andere jongere opmerkt: 'Ze doen het niet verkeerd. Ze zijn beter bezig dan ze zelf denken. Misschien moeten ze een plan maken.'

Sommige jongeren uit categorie C herkennen zich wel in deze stelling. Soms wordt een toelichting gegeven, soms ook niet. Bijvoorbeeld door een jongere die opmerkt dat veel

jongeren moeite hebben met het instituut kerk. Daarbij kijkt hij breder dan alleen naar de rol van volwassenen. Andere jongeren betrekken, net als hij, deze stelling op de kerkdienst en de dingen die in de kerk worden georganiseerd. Er wordt verder nog genoemd dat ouderen moeten leren dat ze niet alles kunnen blijven doen 'zoals het vroeger was'. 'Ik denk: hoe langer de diensten en hoe meer regels en hoe ouderwets, hoe minder jongeren zich aangetrokken voelen. Jongeren moeten gewoon zin hebben om naar de kerk te gaan.' Een andere jongere herkent de stelling en ziet een 'generatiekloof' in de gemeente. Hij vindt niet dat alles per se moet veranderen omwille van jongeren, want 'het gaat niet om ons jongeren te dienen, maar om God te dienen, maar wel elke generatie op zijn eigen manier graag.' 'Ik begrijp volkomen dat ze het moeilijk vinden om het te laten aansluiten, maar dan ga je de verpakking aanpakken en misschien wel de inhoud. En dat is denk ik geen goede keuze,' relateert een andere jongere het probleem.

CONCLUDEREND De stelling wordt lang niet door alle jongeren bevestigd. Dat komt omdat zij ook eerlijk naar zichzelf als jongeren kijken en niet alle oorzaken voor 'problemen' bij volwassenen zoeken. Met name jongeren uit categorie A en B doen dit. Jongeren uit categorie C noemen het vaakst dat er dingen in de vormgeving van de kerk hoognodig zouden moeten veranderen en zij ervaren het sterkst de verschillen in generaties.

4.9 Geloven zonder de kerk

Een andere stelling die voortkomt uit een resultaat van het eerdere onderzoek, is de volgende: 'Jongeren hebben soms niets meer met een kerk, maar geloven wel in God.' Aan de jongeren is gevraagd of zij het hiermee eens waren.

Jongeren uit categorie A herkennen soms deze jongeren. Ze vragen zich soms af, in 'wat voor God' iemand dan gelooft. Ook een jongere uit categorie C vraagt zich dat af. Ze zien het bij anderen, maar herkennen zichzelf er bijna geen van allen in. Ze noemen het ook wel 'op hun eigen manier het geloof vormgeven' of 'voedsel buiten de kerk halen'. Een jongere zegt hierbij: 'Het gaat om de gemeenschap!' en geeft daarmee aan dat hij zich niet herkent in deze jongeren, al hoort hij er wel over. Ook een andere jongere vindt het 'lastig' dat andere jongeren dit zo beleven: 'Omdat ik geloof dat je het als christen nodig hebt om naar een kerk te gaan en [ik] zag het als een gemis voor hen.' Een jongere herkent zichzelf wel in de stelling: 'Ik heb weleens gedacht: de kerk is ook maar een middel. Als de kerk dan wegvalt, dan blijft het geloof toch?'

Jongeren uit categorie B herkennen zichzelf niet in de stelling. 'Voor mijn gevoel hoort de kerk wel heel erg bij geloven,' zegt een jongere. Ze hebben hier wel vragen bij, die vooral gaan over hoe iemand dan onderwijs of voedsel ontvangt, en hóé iemand dan gelooft in God. Sommigen kunnen zich de gedachten van deze jongeren goed voorstellen. 'Als je de Bijbel op je eigen manier kunt interpreteren [mag je meer dan] van de kerk en zijn regeltjes en dat is wat jongeren ervaren.'

Jongeren uit categorie C tenslotte lijken niet erg bezig met deze stelling. Een enkeling kent deze jongeren zeker wel, één van hen ziet dit als 'een trend': 'Ik denk dat er steeds meer afstand komt tussen jongeren en de kerk en ze zeggen dat ze bewust geloven, maar dat is niet zo, dan zijn ze er niet meer heel bewust mee bezig. De kerk heeft de functie om ze erbij te betrekken en het interessant te houden.' Een jongere die zichzelf in de stelling herkent, verwoordt het zo: 'Ik doe het lekker alleen, ik ga niet veel naar de kerk.' 'In je eentje bezig zijn met het geloof is heel lastig, maar het kan zonder het instituut. Het samen geloven, dat is waar het om draait,' stelt een jongere die zich 'sterk' herkent in de stelling.

CONCLUDEREND Ook hier is een duidelijke tweedeling te zien tussen jongeren uit categorie A en B enerzijds, en jongeren uit categorie C anderzijds. De jongeren uit categorie A en B verbinden geloof en kerk sterk aan elkaar, al ziet een enkele jongere dit anders. Het meest opvallende is wel, dat de geïnterviewde jongeren uit categorie A en B zichzelf niet herkennen in de stelling. Dat is bij de jongeren uit categorie C wel meer het geval. Zij zijn het erover eens dat de kerk er nog wel toe doet voor het geloof, maar niet meer altijd voor henzelf.

Conclusies

In dit laatste hoofdstuk worden de resultaten uit de interviews en de uitkomsten van het literatuuronderzoek met elkaar vergeleken, ten einde een samenvattend antwoord te geven op de vragen die geformuleerd zijn door de opdrachtgevers (Stuurgroep Visie op Jongeren en deputaatschap Kerkjeugd en Onderwijs) en de hoofdvraag.

- 5.1 Hoe verbinden de jongeren zich of ontbinden ze zich?
- 5.2 Hoe is de kerk voor de jongere betekenisvol (geweest)?
- 5.3 Wanneer is de gemeente en de kerk relevant volgens de jongeren?
- 5.4 Wat is de rol van de peergroup voor de binding aan de kerk?

In 5.5 wordt de hoofdvraag 'waarom is het voor jongeren relevant om zich te binden aan de kerk?' beantwoord. Deze vraag komt gedeeltelijk overeen met de antwoorden op de deelvragen, in het bijzonder met de derde deelvraag. De beantwoording van de hoofdvraag is daarom bewust kernachtig geformuleerd.

5.1 Hoe verbinden de jongeren zich of ontbinden ze zich?

Een overeenkomst in de antwoorden van de geïnterviewde jongeren uit alle drie de groepen, is dat zij binding vooral definiëren als iets relationeels. Net zoals Slendebroek-Meintz geconstateerd hebben, zijn de redenen zelden inhoudelijk.²¹⁷ Enkele veelvoorkomende steekwoorden die hier blijk van geven, zijn: 'thuis voelen', 'betrokken voelen', 'saamhorigheid', 'oog hebben voor', 'gezien en gekend weten' en 'vertrouwd zijn met'. Haspels noemt dit de innerlijke samenhang van een gemeente, de mate waarin kerkleden zich met de kerk verbonden voelen. Dit verbonden voelen berust dan vooral op de sociale binding. Dit wordt opvallend

²¹⁷ Slendebroek-Meintz, *Gelovig & kerk*, 40.

vaak genoemd. Daarnaast wordt ook, zoals Haspels dat noemt, instrumentele binding ervaren. Opvallend was dat jongeren uit categorie B dit vaker noemen dan de jongeren uit categorie A. De binding wordt ook wel ervaren via en met het Woord, de sacramenten, de prediking of met de kerk als instituut. Dit kan onder de ideële manier van binding opgevat worden. Er is dan binding in de gemeenschappelijke liefde of idealen van kerkleden. Deze laatste vorm van binding ervaren komt echter in de antwoorden van jongeren en literatuur weinig voor. Enkele jongeren noemen wat Haspels noemt de 'uiterlijke samenhang', wat zich uit in het inzetten voor of deelnemen aan activiteiten. Gezien het feit dat de jeugdvereniging vaak genoemd wordt in het ervaren van binding, komt ook naar voren dat het van belang is om aanwezig te zijn, omdat er anders ook geen innerlijke samenhang ervaren kan worden. Verder valt het op in het empirische deel van het onderzoek, dat ouders en familieleden in de binding aan de kerk ook een grote rol spelen, iets wat we al zagen bij Haspels (1999).²¹⁸

In de antwoorden komen niet veel oorzaken terug van de wijze waarop de binding aan de kerk is ontstaan. Alle jongeren uit de onderzoeksgroep zijn namelijk van jongs af aan bij de kerk opgegroeid. Wat wel (en vooral) wordt genoemd, zijn de kenmerken die aangeven wat binding voor hen inhoudt. Er kan daarom gesteld worden, dat het ontstaan van binding aan de kerk een proces is dat moet groeien. Er zijn echter wel enkele 'voorwaarden' nodig waardoor die binding kan ontstaan. Allereerst en allermeeft lijkt het zijn van een gemeenschap een voorwaarde. Dit komt overeen met wat door Van Dijk en anderen gezegd wordt, namelijk dat jongeren ten diepste vertrouwen, geborgenheid, bescherming, intimiteit en liefde zoeken.²¹⁹ De antwoorden van jongeren op de vraag wat zij zouden doen als ze jeugdouderling waren, zijn hier sprekende voorbeelden bij. Voor grote kerken kan het een worsteling zijn om deze gemeenschap vorm te geven. Dat het echter belangrijk is om dit vorm te geven, wordt aange- toond door de jongere die zegt dat hij 'innerlijk afhaakt als mensen niet geïnteresseerd zijn in hem'. Het feit dat veel jongeren uit groep C soms enkel de jeugdvereniging noemen als plek waardoor zij binding met de kerk ervoeren, laat zien dat activiteiten waarin bewust naar jongeren gevraagd kan worden, van belang zijn. Zoals Van Wijnen echter ook aangeeft, kan deze binding ook ervaren worden door niet-georganiseerde ontmoetingen van kerkjongeren. 245 Daarnaast is de invloed van ouders van belang. Alma wijst erop dat wanneer de ouders betrokken zijn op de kerk en binding ervaren, er een grote kans is dat dit zal doorgaan op hun

kinderen.²²⁰ Bij veel jongeren uit groep C komt het verplichte karakter terug dat zij ervaren bij de kerkelijke activiteiten. In de interviews is er niet op doorgevraagd, maar het zou kunnen dat de ouders niet de kennis hadden om uit te leggen waarom het dan zo belangrijk is en waarom ze zo graag willen dat hun kinderen naar de kerk gaan. Wanneer het leven van de ouders echter in strijd is met de plicht voor hun jongeren om naar de kerk te gaan, is de weigering van de jongeren enigszins begrijpelijk. Volgens Van der Heijden zijn ze immers feilloos in staat om de werkelijke waarden van hun ouders te analyseren.²²¹ Slendebroek-Meintz en Wijma noemen dit het gebrek aan 'bewaarderen'. Ouders geven jongeren het gevoel dat de jeugd de toekomst is, in plaats van dat zij die heeft, omdat ouderen er zelf ook veel aan doen om weer jong te zijn.²²²

Het ervaren van binding leidt echter niet vanzelfsprekend tot het blijven bij de kerk. Een gebrek aan het ervaren van gemeenschap of aan een terdege geloofsopvoeding spelen hierin mee. Wat nog niet genoemd is, is de reden van 'ontbinding', die betrekking heeft op de vormgeving en inhoud. Een enkele keer verwoorden jongeren ook – zij het met andere woorden – dat hun manier van geloofsbeleving niet aansluit bij de geloofsbeleving die in de kerk wordt voorgeleefd. Ze missen wat, ervaren niet dat het over hen gaat of snappen het eenvoudigweg niet. Wanneer zij zich (innerlijk) steeds meer vervreemd voelen van de kerk en zich daarbij niet gezien voelen, lijkt het proces van ontbinden zich te voltrekken. Jongeren uit categorie C die geen binding ervaren, stellen het toch op prijs dat er aan hen 'getrokken' wordt. Voor een iemand is het zelfs een reden om eventueel misschien weer bij de kerk aan te sluiten, omdat 'de mensen altijd wel heel prettig zijn om mee om te gaan'. Een andere reden waardoor er van ontbinding sprake kan zijn, is verkering of verhuizing. Dat jongeren gemakkelijk zeggen dat ze niet zeker weten of ze in hetzelfde kerkverband willen blijven, komt overeen met de cijfers die door hen gegeven zijn aan de ervaren betrokkenheid op het landelijke kerkverband. Dit feit is veelvuldig in de literatuur aangehaald. Jongeren van tegenwoordig zijn slechts losjes gebonden aan een bepaald kerkgenootschap en zoeken voor hun uiteenlopende motivaties en interesses wisselende verbanden die aan hún wensen tegemoet kunnen komen.^{223, 224}

²²⁰ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 187.

²²¹ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 102, 145.

²²² Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 55.

²²³ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 55-56.

²²⁴ Hermes e.a., *Leefwerelden jongeren*, 36.

²¹⁸ Haspels, *Binding en verbond*, 32.

²¹⁹ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 26.

Met Haspels kan gesteld worden dat binding ten diepste over mensen gaat. Mensen verlangen ernaar bij een gemeenschap te horen, die hen onvoorwaardelijk accepteert, en hen liefheeft. Mensen kunnen, volgens Van Wijnen, niet 'zijn' zonder anderen. Ook de kerk hoort te fungeren als zo'n gemeenschap. Waar de kerk probeert te zijn wat ze is, wil de Heere God door Zijn Geest de binding aan de kerk (en ten diepste aan Zichzelf) geven. Als zij niet meer leeft naar wat ze is, zullen jongeren op zoek gaan naar liefde, acceptatie en betekenis op andere plekken. Daardoor ontbinden ze zich van de kerk.

5.2 Hoe is de kerk voor jongeren betekenisvol (geweest)?

De jongeren uit categorie A en B spreken beiden uit dat ze de kerk nodig hebben om te (blijven) geloven. Geloven zonder de kerk is (bijna) onmogelijk.²²⁵ Het naar de kerk gaan is een stukje godsdienstoefening. Ze ontmoeten in de kerk andere kerkgangers en bovenal God. In de kerk kunnen ze Hem eren door gezang, gebed, lezen en het aanwezig-zijn. Al eerder is geweest (en zal straks nogmaals geweest worden) op de waarheid achter het oude begrip 'godsdienstoefening'.²²⁶

Als tweede is de kerk betekenisvol voor de gemeenschap. Door jongeren (voornamelijk uit groep A) worden dan ook gelijk vormen van kerk-zijn gesuggereerd waarin die gemeenschap ervaren kan worden. Een jongere zegt zelfs dat 'het meer om de gemeenschap gaat dan om het kerk-zijn', waarbij geldt dat deze twee natuurlijk geen tegenstelling hoeven te zijn. Deze gemeenschap merken ze vooral in activiteiten die ze (vooral groep A) als belangrijk in hun leven ervaren, zoals: Bijbelkring, preekbespreking, catechisatie, +16-vereniging, belijdeniscatechisatie, kerkdienst, club, weekend weg, bazaar, schaatsen, jeugdkamp, activiteitencommissie, etc. Dat ze deze activiteiten belangrijk vinden en dus als betekenisvol beschouwen, heeft waarschijnlijk te maken met wat in vraag 1 beantwoord is. Hoewel de jongeren dit zelf niet expliciet hierbij benoemen, kan geconcludeerd worden dat die activiteiten plekken zijn waar ze zich thuis voelen, gezien en gekend weten, saamhorigheid ervaren en hun eigen plek innemen. Slendebroek-Meintz en Wijma wijzen er echter ook op dat relaties hebben geen eindstation is.²²⁷ Een relatie is pas dan van waarde wanneer er ook relevante inhoud gecommuniceerd

wordt.²²⁸ Voor jongeren betekent dat, dat een gemeenschap als de kerk pas echt betekenisvol is als zij in haar communicatie laat zien dat de inhoud relevant is voor hun leven hier en nu.

Als derde wordt het contact met kerkleden en in het bijzonder met jeugdwerkleiders of jeugd-ouderlingen, bijzonder gewaardeerd. De jongeren geven in de interviews zelf aan dat zij veel waarde hechten aan *persoonlijke* aandacht. Ook na het verlaten van de kerk kan het (blijvend) hebben van persoonlijk contact mogelijk van doorslaggevende betekenis zijn of worden voor de beslissing van een jongere met betrekking tot de kerk.

5.3 Wanneer is de gemeente en de kerk relevant volgens jongeren?

Deze vraag hangt nauw samen met de vorige. Wanneer de kerk als betekenisvol wordt gezien, is zij namelijk relevant. Vanuit de vorige vragen kan er reeds een antwoord op deze deel-vraag gegeven worden: de kerk is relevant omdat jongeren zonder haar niet kunnen (blijven) geloven. In de interviews is dit niet heel duidelijk naar voren gekomen, maar uit de literatuur blijkt dat jongeren de kerk vooral als relevant ervaren omdat hun geloof daar gevoed wordt.

²²⁹ Of zoals het treffend gezegd werd door een jongere uit dat onderzoek: De kerk is voor *mij* belangrijk, want daar bouw ik mijn geloof en vertrouwen op in God,²³⁰ (cursivering van RMS). Ook geven alle drie de categorieën van jongeren aan dat zij zich *niet* herkennen in de stelling dat zij niets hebben met de kerk, maar wel wat met geloof. Wel herkennen zij dit om zich heen, maar er kan in dit onderzoek niet geconcludeerd worden dat deze ontwikkeling sterk leeft.

Hoe het geloof wordt vormgegeven in de kerk, is echter wel een punt van discussie. In de interviews wordt dit een enkele keer genoemd. In de literatuur wederom veelvuldig. Jongeren in de interviews wijzen de kerk erop dat zij betekenisvoller kan zijn door te veranderen. Tegelijkertijd merken ze op dat de kern moet blijven, want de kerk heeft immers een 'boodschap die als het goed is krachtig genoeg is om van betekenis te zijn'. Een andere jongere zegt dat het 'niet gaat om de jongeren te dienen, maar God'. Hier laten zij iets merken van hun waardering en verlangen naar authenticiteit. Als zij proeven dat het 'echt' is, kunnen ze 'veel hebben'. Wanneer ouders en kerkgangers echter niet goed uit kunnen leggen waarom ze de eredienst vormgeven zoals die is vormgegeven, uiten zij (terecht) scherpe kritiek op de gang van zaken.

²²⁵ Van der Heijden, *Kerk nieuwe generatie*, 130.

²²⁶ Van den Brink & Van der Kooi, *Dogmatiek*, 523.

²²⁷ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 63.

²²⁸ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 7.

²²⁹ Haspels, *Binding en verbond*, 179.

²³⁰ Lengkeek, *Onderweg*, 20.

Brienen verwoordt dit treffend: De Heere wil geen geroutineerde kerkgangers, die de zin van hun eigen vormen en manieren niet meer verstaan en in een min of meer verveelde stemming iedere week dezelfde handgrepen toepassen. Nee. De kerkdienst moet niet het beeld vertonen van een salon die spreekt van vroegere rijkdom en vergane glorie, verschoten behang, kale meubels, vergeelde portretten, verzakte kozijnen.²³¹

De kerk is volgens jongeren ook relevant omdat zij zich daar gezien en gekend weten. In de kerk mogen ze er zijn. Dit wordt onder andere door Schaeffers onderstreept.²³² Het ontbreken van het gericht zijn op de ander, het besef dat zij ook relevant kunnen zijn voor *anderen*, is aangeduid door Dekker en Stoffels en dus ook in deze interviews zichtbaar. Jongeren lijken zichzelf vooral als ontvanger te zien, in plaats van verleners van aandacht en steun.²³³ Daarnaast wordt er in de literatuur nog gewezen op het feit dat jongeren in de kerk zich ook mogen ontwikkelen, zowel in geestelijk als in natuurlijk opzicht. Jongeren van nu hebben namelijk grote behoefte aan openheid en tolerantie en zijn bijna ‘allergisch’ voor een gemeenschap die dwingt om hetzelfde te vinden, geloven en doen.²³⁴

5.4 Wat is de rol van de peergroep voor de binding aan de kerk?

Van Vianen noemt de peergroep van onschatbare waarde.²³⁵ Ook Alma geeft aan dat groepsvorming en groepsdeelname belangrijk zijn, omdat die bijdragen aan de ontwikkeling van een persoonlijke en sociale identiteit en helpen om met de verschillende rolverwachtingen vanuit diverse levensdomeinen om te kunnen gaan.²³⁶ Leeftijdsgenoten worden door Slendebroek-Meintz en Wijma zelfs medeopvoeders genoemd.²³⁷

Uit de interviews blijkt, dat met name de jongeren uit categorie A het belang van vrienden noemen voor de binding aan de kerk. Of dit wel of niet via een georganiseerde activiteit loopt, lijkt niet zoveel uit te maken. Jongeren uit de andere categorieën noemen de peergroep in de kerk niet. Zij maken vaak wel deel uit van een peergroep, maar deze bevindt zich buiten de

kerk, of buiten het blikveld van de kerk, zoals een jongere uit een groepsinterview opmerkte over zijn voetbalgroep, die met allemaal jongens ‘van de kerk’ was, maar die geen activiteiten vanuit de kerk bijwoonden.

Zoals ook in vraag 1 tot 3 aan de orde kwam, speelt ook hier gemeenschap een grote rol. Als jongeren zich veilig weten, zich kwetsbaar durven opstellen, voorbeeldfiguren zien, zal dit hun helpen in hun (geloofs)ontwikkeling. Het probleem is echter dat er weinig christelijke identificatiefiguren zijn. Hoewel ze sterker nog dan vorige generaties gericht zijn op persoonlijk en informeel contact en hier ook intensief mee bezig zijn, ontlenen ze bij gebrek aan beter hun identificatiefiguren aan de media.²³⁸ De media schotelt ze echter een beeld voor, waar ze niet aan kunnen voldoen. Bovendien zijn die beelden ook slecht bruikbaar voor een klein gedeelte van het leven.²³⁹

5.5 Waarom is het voor jongeren relevant om zich te binden aan de kerk?

In de literatuurstudie en de resultaten van de interviews zijn verschillende antwoorden gegeven op de hoofdvraag. Het antwoord op de hoofdvraag wordt in vier punten gegeven, op volgorde van behandeling.

1. De kerk is voor jongeren in de eerste plaats een antwoord op het individualisme. De kerk valt op, omdat ze in haar wezen juist anti-individualistisch is. Ze is een lichaam met verschillende delen en kwaliteiten, maar in haar wezen is ze één, in Christus. De gaven die de leden ontvangen hebben, dienen er niet toe om zichzelf te ontplooiën, maar om de ander op te bouwen in liefde. De kerk is voor jongeren relevant, omdat ze zich daar gekend en erkend mogen weten. Ze worden geaccepteerd zoals ze zijn, zonder dat ze zichzelf hoeven te bewijzen. Jongeren voelen zich dan (instrumenteel) gebonden aan de kerk en mogen daar hun gaven en talenten inzetten.
2. De kerk is voor jongeren in de tweede plaats relevant, omdat zij in deze gedifferentieerde en gefragmentariseerde samenleving, steun en houvast biedt. De kerk biedt kaders, om alle informatie die jongeren uit de verschillende compartimenten aangeboden krijgen – en waar zij zelfs door overspoeld worden –, te kunnen plaatsen. In de verkondiging wordt de boodschap van de Bijbel toegespitst op de huidige tijd, van Godswege. In de verkondiging

²³⁸ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 54.

²³⁹ Van Dijk, *Hunkerende generatie*, 68.

²³¹ Brienen, *Kerk*, 444.

²³² Schaeffer, *Stille kerkverlating*, 12-13.

²³³ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 30-31.

²³⁴ Dekker & Stoffels, *Kerk die bij mij past*, 46-47.

²³⁵ Van Vianen, *Waarom dan?*, 33.

²³⁶ Alma, *Geloven leefwereld jongeren*, 157.

²³⁷ Slendebroek-Meintz & Wijma, *Gelovig & kerk*, 49.

worden jongeren stilgezet en wordt er zo mogelijk antwoord gegeven op vragen die zij hebben. Bij vragen waarop geen antwoord is, wordt hen verkondigd hoe zij met onbeantwoorde vragen om mogen gaan. In hun neiging om de werkelijkheid te ontvluchten, wordt hier de werkelijkheid voorgehouden met daarbij ook de Toevlucht. De verkondiging is gelukkig niet afhankelijk van de verkondigers, want God staat erachter. Hij zal door Zijn Woord doen wat Hem behaagt.

3. De kerk is voor jongeren in de derde plaats relevant, omdat zij in de kerk steun en houvast vinden voor het eigen leven. De kerk kan fungeren als richtingwijzer en als sociaal vangnet. Het is de plek waar ze zich in een veilige (vrienden)groep mogen ontwikkelen, zonder de druk om te presteren. Jongeren kunnen in de kerk relaties aangaan met jeugdwerkers, ambtsdragers en andere kerkleden. Het is daarbij van belang dat deze relatie samengaat met inhoud. De kerk hoort namelijk ook de plek te zijn waar zij alle vragen mogen stellen en zich mogen ontwikkelen. Het is daarbij echter wel van belang dat hun deelname en aanwezigheid actief wordt gestimuleerd. De kerk is niet alleen iets van ouderen, maar van iedereen, jong en oud. Als zij zich onderdeel mogen voelen van de groep en zich in de kerk thuis voelen, dan mogen zij (sociale) binding ervaren, ook al is er nog geen instrumentele of ideële binding.

“Ik moet me er thuis voelen. Ik merk wel dat ik gewend ben aan (...) die betrokkenheid op elkaar, en dat zoek ik echt wel (...).”

4. De kerk is voor jongeren in de vierde plaats relevant, omdat zij daar geoefend worden in hun (persoonlijk) geloof. Of omdat zij daar het Evangelie voorgehouden krijgen, met bevel van geloof en bekering. Zonder de kerk zal hun geloof verwateren. De kerk is de plek waar hun geloof kan ontwikkelen en waar ze steeds meer mogen toenemen in de kennis en de genade van de Heere Jezus Christus. In de kerk wordt hen hét gewenste coping-gedrag aangeleerd: in geloof en bekering de Heere Jezus volgen. In het onderzoek zijn er echter ook een aantal factoren benoemd die de binding aan de kerk kunnen belemmeren, zoals het streven naar uniformiteit, de vormgeving van de kerkdienst en het feit dat de samenle-

ving hen voorhoudt dat het leven zonder God goed mogelijk is. In de kerk wordt jongeren verkondigd waarom zij God zo nodig hebben en waarom het hart rusteloos zal blijven, totdat het rust vindt in Hem. Als zij God in Christus als hun Zaligmaker mogen kennen, dan mogen zij zich (ideeel) verbonden weten met de kerk, en dan vooral met de Koning van de kerk.

“Maar hoe je gelooft, dat is best heel lastig, (...) daar had ik mensen bij nodig om uit te leggen hoe je dat doet,” aldus een jongere.

Deze punten beschrijven waarom het voor jongeren relevant is om zich te binden aan de kerk (vgl. 5.3 ‘*volgens* jongeren’). De eerste twee punten komen met name terug in de literatuur, en de punten drie en vier werden vooral in de resultaten van de interviews met jongeren genoemd.

Discussie

Dat het onderzoek zelf niet precies in de lijn der verwachting verliep, zal duidelijk zijn. Er zijn een aantal dingen die anders gingen dan gedacht.

Aanvankelijk was het plan om de jongeren uit de CGJO- en LCJ-achterban evenredig te interviewen, oftewel: uit beide achterbannen ongeveer evenveel jongeren. Wegens eerdergenoemde redenen is dit helaas niet gelukt. Ook is achteraf geconstateerd, dat de validiteit verhoogd kon worden, door de jongeren mede te selecteren op hun betrokkenheid, ten einde daar ook een evenredige verdeling te hebben.

Ook is de leeftijd van de jongeren anders dan van tevoren gedacht. Er is eerst gezocht op de leeftijd van 18-23, maar om praktische redenen is hiervan afgeweken. Het verschil in leeftijd is nu best groot, wat weer nadelig is voor de implicaties. Nu heeft dit voor het onderwerp binding ook wel voordelen, omdat de wat ouderen nu meer in staat zijn om terug te kijken en te reflecteren.

Daarnaast is het voor de resultaten van de groepsinterviews erg jammer dat de jongeren niet met naam gekoppeld waren aan de mate van betrokkenheid. Nu konden hun uitspraken niet gebruikt worden, omdat niet te herleiden is tot welke categorie zij behoren.

Idealiter wordt er eerst een literatuurstudie gedaan en dan op basis daarvan een vragenlijst opgesteld voor de interviews. Deze volgorde was in dit onderzoek andersom. Het is mogelijk dat de vragen er dan anders uitgezien zouden hebben en de resultaten beter te vergelijken waren geweest met soortgelijke onderzoeken. Nu is, zoals gezegd, de vragenlijst tot stand gekomen in overleg met medeonderzoekers (zie *Nawoord*), en niet zoals gebruikelijk op grond van een theoretisch kader.

Wat ook nadelig was tijdens de interviews, was dat vanwege de maatregelen ter voorkoming van de verspreiding van het coronavirus, de individuele interviews (op één na) telefonisch zijn afgenomen. In een fysieke ontmoeting was er waarschijnlijk meer openheid en eerlijkheid geweest, hoewel die er nu ook zeker was. De non-verbale communicatie ontbrak nu echter wel.

In het onderzoek is in de bijlage een tabel (*Tabel Bijlage 1*) opgenomen, waarin aanvullende antwoorden gegeven worden door de geïnterviewden, die betrekking hebben op eventuele veranderingen voor de binding van de jongeren als gevolg van corona. Zonder hier verder diepgaand op in te willen gaan, valt het op dat de resultaten niet zorgen voor een grote afwijking van de resultaten zoals die in de *Analyse* zijn besproken. Dit is anders dan de onderzoekers van tevoren hadden verwacht. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat corona niet zozeer nieuwe dingen aan het licht brengt, maar eerder bestaande dingen laat zien en verscherpt heeft. In het onderzoek wordt dit voorzichtig bevestigd, door de conclusie dat het 'niet meer naar de kerk kunnen gaan' geen grote consequenties heeft. Op moment van schrijven komen de eerste onderzoeken over de effecten van corona op de (binding aan de) kerk al uit, maar dit is zeker een ontwikkeling die vraagt om verder onderzoek.

De uitkomsten van het onderzoek stemmen deels overeen met de van tevoren verwachte uitkomsten. Zo kwam vooral naar voren dat, mits er binding wil zijn of deze wil ontstaan, er sprake moet zijn van een gemeenschap en relatie.

Zoals in de *Inleiding* is verwoord, was het doel van dit onderzoek ook niet zozeer om nieuwe 'baanbrekende' dingen te ontdekken, maar wel om de misschien al (over)bekende feiten nog eens op tafel te leggen. Een paar van die dingen die 'op tafel gelegd' zijn, zijn van belang te noemen, omdat deze aansporen tot verder onderzoek. Zo viel in de eerste plaats op dat jongeren vaak niet weten waarom de liturgie van de kerk eruitziet zoals die eruitziet, wat als gevolg heeft dat het voor hen ook lastig is om te beseffen hoe mooi die liturgie is. Het is echter de vraag of de jongeren de enige zijn die dit niet lijken te weten.

Ten tweede viel op dat er echt veel op jongeren afkomt. Zij hebben het zeker niet makkelijk. Hun hunkering om gezien en gehoord te worden, moet daarom dan ook zeker niet beantwoord worden met een wijzend vingertje. Zij zijn geholpen met iemand die naast hen staat – of misschien zelfs wel onder hen wil staan – en een stukje met hen meeloopt op hun (moeilijke) levensweg. Het ontzettend grote belang van persoonlijk contact kwam namelijk veelvuldig terug in dit onderzoek. Het is mogelijk dit zelfs te zien als een indirecte hartenkreet. De jongeren die door social media elke dag al genoeg aandacht lijken te krijgen, hunkeren ten diepste naar echte aandacht.

Als laatste viel de prominente rol van ouders op. Zij hebben invloed op de binding van hun jongeren. Een interessant onderzoek zou zijn om ouders te onderzoeken op hun mate van binding aan de kerk, maar ook op hun veronderstelde invloed op de binding van hun jongeren aan de kerk.

De beperkingen die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen, maken voorzichtig tot elke vorm van representativiteit of generalisatie. Dit is reeds eerder in het onderzoek benadrukt, maar voor alle zekerheid wordt dit nog een keer herhaald.

Het is onze wens dat dit onderzoek dienend mag zijn voor de kerken en dus voor de jongeren. Hopelijk geeft dit korte onderzoek een beter beeld van wie jongeren zijn, wat ze bezighoudt en waar ze naar verlangen. Mogelijk heeft het ook het effect dat we kritisch naar onszelf kijken en ons afvragen waarom we de dingen doen zoals we doen. Het is ons verlangen dat jongeren zich verbonden mogen weten aan de kerk. Of beter: dat zij door geloof en bekering verbonden (ingelijfd) mogen worden met de Koning van de Kerk, Jezus Christus.

Nawoord

Aan het eind van dit onderzoeksrapport willen we graag een aantal mensen speciaal bedanken. Dit rapport is het resultaat van een opdracht uit de kerk, uitgewerkt door medewerkers van de CGJO en het LCJ, en gevoed door literatuurstudie die deel uitmaakt van de bachelorscriptie van een TUA-student. Zodoende is dit rapport tot stand gekomen door bijdragen van alle genoemde instanties. Deze samenwerking stemt op zichzelf al tot vreugde.

Een hartelijk woord van dank aan prof. dr. M. J. Kater en prof. dr. A. de Muynck voor hun begeleiding en het ter beschikking stellen van hun kennis bij het ontwerp van dit onderzoek. Met enige regelmaat konden we hen vragen stellen, zodat de voortgang van het onderzoek niet in gevaar kwam. Daarnaast willen we de jongeren die wilden meewerken aan de interviews bedanken voor hun openheid, tijd en eerlijkheid.

Ook willen we dr. Elsbeth Visser-Vogel van de Christelijke Hogeschool Ede, drs. Annemarije de Bruin-Wassinkmaat van Driestar Educatief en Willemieke Reijnoudt-Klein van zowel Driestar Educatief als de TUA, bedanken. Bij het opstellen van de vragenlijst is namelijk dankbaar gebruik gemaakt van de kennis van deze onderzoekers, die ook met kwalitatieve onderzoeken onder jongeren bezig zijn.

Ook veel dank aan Jonieke van den Nieuwendijk. Zij heeft, als vrijwilliger van het LCJ, vele uren in het uitwerken van de interviews gestoken.

Dank aan de Heere God, die ons denkkraft gaf. We hopen dat de slogan van de TUA, 'denken om te dienen', ook voor dit werk mag gelden en hopen dat dit rapport tot zegen mag zijn voor de jongeren.

Literatuurlijst

Alma, H. A., *Geloven in de leefwereld van jongeren* (Kampen: Kok, 1993).

Baars, A., 'De kerk als leerhuis', in: A. Baars e.a., *Waarom dan?* (Apeldoorn: De Banier, 2011).

Balke, W., 'De kerk bij Hoedemaker, Gunning, Kraemer en Van Ruler', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Balke, W. 'De eigenschappen van de kerk', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Boele, K., *Onderwijsheid: Terug naar waar het echt om gaat* (Utrecht: Klement, 2015).

Brienen, T. 'Liturgie als dienst van de kerk', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Brink, G. van den & C. van der Kooi, *Christelijke dogmatiek: een inleiding* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2012).

Dekker, G., *Zie hoe alles hier verandert. Het verloop van de gereformeerden* (Utrecht: Kok, 2016).

Dekker, G. & H. Stoffels, *Een kerk die bij mij past: Gereformeerde jongeren over de kerk* (Kampen: Kok, 1998).

Dijk, van E. J., *De hunkerende generatie: de leefwereld van jongeren* (Apeldoorn: Banier, 2011).

Driel, L. van, 'Godsdienst en kerk in een geseculariseerde wereld', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Exalto, K., 'De kerk bij Luther', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Genderen, J. van & W. H. Velema, *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek* (Utrecht: Kok, 2013).

Gerssen, S., 'Het politieke spreken van de kerk', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Haspels, N. E., *Binding en verbond: gewenste en veronderstelde betrokkenheid bij de kerkelijke gemeente* (Kampen: Kok, 1999).

Heijden, S. van der, *Kerk voor een nieuwe generatie. Zoeken naar een kerk waarin jongeren geloven* (Heerenveen: Medema, 2012).

Hermes, J. e.a., *Leefwerelden van jongeren. Thuis, school, media en populaire cultuur* (Bussum: Coutinho, 2012).

Huijgen, A., 'Bijbelse overdenking: Nehemia', in: M. J. Kater (red.), *Tegenstrijdige verlangens. Een andere kijk op secularisatie* (Apeldoorn: De Banier, 2015).

IJsselstein, J., 'De plasregen die voorbijtrekt', in: M. J. Kater (red.), *Tegenstrijdige verlangens. Een andere kijk op secularisatie* (Apeldoorn: De Banier, 2015).

Kater, M. J., 'Hoop voor de kerk', in: M. J. Kater (red.), *Tegenstrijdige verlangens. Een andere kijk op secularisatie* (Apeldoorn: De Banier, 2015).

Kruithof, T. W., *Nog naar de kerk?* (Zwijndrecht: Het Anker, 1985).

Lengkeek, E., 'Jongeren en corona', *Onderweg* 17 (2020), 17-21.

Muynck, A. de, 'Een appèl om fijnzinnig te luisteren. Over thuis zijn in de kerk en kerkverlating', *Handelingen* 3 (2020), 1-7.

Noordegraaf, A., 'De kerk in het Nieuwe Testament', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Noordegraaf, A., 'Gemeenschap, kerk, lichaam des Heren', in: A. Noordegraaf (eds.), *Woor-denboek voor bijbellezers* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2005).

Oort, J. van, 'Augustinus over de kerk', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Paul, H. J., 'Schemerzones', in: M. J. Kater (red.), *Tegenstrijdige verlangens. Een andere kijk op secularisatie* (Apeldoorn: De Banier, 2015).

Poot, T., *Geloven buiten de kerk?* (Amersfoort: Echo, 1971).

Runia, K., 'De prediking van de kerk', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Schaeffer, H., *Rapport stille kerkverlating* (Amsterdam: Praktijkcentrum, 2019)

Slendebroek-Meintz, J. & H. Wijma, *Jong, [goed] gelovig & kerk* (Zwolle: Centrum voor Samenlevingsvraagstukken, 2011).

Snoek, L., *Waarom zou ik naar de kerk gaan?* (Houten: Den Hertog, 2010).

Spijker, W. van 't, 'Zwingli's staatskerk', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Spijker, W. van 't, 'De kerk bij Bucer: het rijk van Christus', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Spijker, W. van 't, 'De kerk bij Calvijn: theocratie', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Trimp, C., 'Het diakonaat van de kerk', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Verboom, W., 'De kerk als leergemeenschap', in: W. van 't Spijker (eds.), *De kerk: wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1990).

Vianen, C. van, 'Waarom moet ik mijn kerk trouw blijven?', in: A. Baars e.a., *Waarom dan?* (Apeldoorn: De Banier, 2011).

Wijnen, van, H., *Faith in Small Groups of Adolescents: Being Together as a Basic Given* (Delft: Eburon Academic Publishers, 2016).

Bijlagen

Interviewvragen voor interviews Visie op jongeren deel 2

'begrip binding'

Zodadelijk volgt een vraag over 'binding met de kerk'. Maar eerst even vooraf:

1. Waar denk je aan bij het begrip 'binding'? Wat nog meer? Is er nog iets niet genoemd?
2. Op welke *manier* ervaar je binding met de/je kerk? Kun je *voorbeelden* noemen?
3. Schaalvraag: kun je aangeven op een schaal van 1-10 hoe betrokken/verbonden je je voelt bij/met deze gemeente/kerkverband/bij de Kerk algemeen/wereldwijd? (schaalvraag op papier (laten) invullen)
4. Spelen andere gemeenteleden een belangrijke rol in je leven? In welk opzicht?
5. Zijn kerkelijke activiteiten belangrijk in jouw leven? Denk aan catechisatie, club, bijbelgroep, huisbezoek, pastoraal gesprekje met een jeugdwerker,...

'jij en de kerk'

6. Stel je voor dat het voor jou heel moeilijk zou worden om in de kerk te komen of het wordt verboden, wat zou er dan gebeuren, wat zou je dan doen?
7. Hoe zie jij jezelf over 10 jaar in de kerk? Nog steeds in de(ze) kerk/gemeente? Kun je dit toelichten?
8. Stel je voor dat je jeugdouderling zou zijn, wat zou je dan als eerste doen?
9. Een aantal stellingen die uit het voorgaande onderzoek komen. Wil je daar eens op reageren?
 - a. Volwassenen vinden het moeilijk om de kerk betekenisvol voor jullie te laten zijn. *Klopt dit voor jou? Herken je dit?*
 - b. Jongeren lijken het doen van belijdenis uit te stellen. *Herkenning? Hoe kijken jullie zelf aan tegen het doen van belijdenis?*
 - c. Jongeren houden in de preek van een concrete boodschap, die op hen gericht is. *Eens? Oneens?*
 - d. Jongeren hebben soms niets meer met een kerk, maar geloven wel in God. *Eens? Oneens?*

Is er nog iets niet genoemd dat je wel graag kwijt wilt?

Aanvullende vragen via WhatsApp ná de interviews naar aanleiding van de coronacrisis (maart 2020)

Aan de respondenten van de individuele interviews zijn in oktober 2020 via WhatsApp de volgende vervolgvragen voorgelegd:

1. Welke invloed heeft corona gehad op de binding aan jouw kerk?
2. Hoe heeft het niet meer naar de kerk kunnen gaan invloed gehad op jouw geloof?
3. Doordat ik niet meer naar mijn eigen kerk kon gaan, is mijn ' bezig zijn met geloof ' verminderd. Kies uit: Zeer mee oneens – oneens – normaal – eens – zeer mee eens

18 jongeren hebben deze vragen via WhatsApp beantwoord.

Tabel Bijlage 1 Antwoord jongeren coronavragen

A1 - 25 - V

Ik merk dat ik het gemeente-zijn in kleinere kring nu belangrijker vind. Ik neem actiever contact op met mensen uit mijn bijbelkring en leeskring. Door op kleine schaal verbinding te zoeken met een groepje mensen voel ik me verbonden met de hele kerk. Als ik dat niet zou hebben, zou mijn binding met de kerk veel minder zijn; die binding met de kerk krijg ik niet echt mee tijdens een online dienst. Sterker nog, ik merk dat ik het lastig vind om mijn aandacht erbij te houden tijdens de kerkdienst. Ik luister meestal in mijn eentje naar de dienst en dan ga je toch snel ondertussen andere dingen doen. Bij ons in de kerk krijgen gezinnen met kinderen voorrang, dwz zij mogen relatief vaker naar de kerk. Ik snap die overweging, omdat je kinderen wilt laten zien wat het is om naar de kerk te gaan. Tegelijkertijd vind ik het wel jammer en erg dat mensen zoals ik hierdoor minder naar de kerk kunnen. Wij hebben het net zo hard nodig om naar de kerk te kunnen, een kerkdienst ervaren kan je niet in je eentje achter een beeldscherm. Ik heb het idee dat de kerkenraad, die toch met name bestaat uit mensen uit middelbare leeftijd, vooral de behoeften van de gezinnen zien/ervaren en veel minder die van studenten en singles.

Het heeft geen invloed gehad op mijn geloof. Naast dat ik naar de kerk ga heb je je stille tijd, bijbelkring, leeskring. Daarnaast bid ik ook met regelmaat met een aantal mensen in mijn omgeving. Verder voer ik ook veel gesprekken over geloof met familie en vrienden. En ten slotte ervaar ik God gelukkig ook op heel veel andere momenten, niet perse alleen in de kerkdienst.

Nee, dat is niet zo in mijn geval, zie vorige vraag. Wat ik wel merk is dat ik het principe van 'op zondag ga je naar de kerk en luister je naar preken, het liefste twee keer' zich wel steeds meer op glad ijs begeeft. Dit hoeft overigens niet te betekenen dat je van het geloof afraakt, maar je geeft er op andere manieren vorm aan. Het gaan naar de kerk is nu zo anders geworden, dat het ook veel makkelijker wordt om één keer naar een dienst te luisteren en een andere keer een podcast te luisteren, in het bos te gaan wandelen.

A2* - 26 - M

De verbinding staat in een ander licht. Het maakt me dankbaarder voor de momenten die we gemeenschappelijk kunnen doorbrengen. Wel is de binding met gemeenteleden met wie ik al amper contact had, minder geworden. Met de kerk voel ik nog steeds een sterke binding, maar dus anders. Het is minder vanzelfsprekend geworden en ik ervaar dat de binding dieper is.

Ik ervaar nog steeds groei in het geloof. Corona lijkt hier geen expliciete invloed op gehad te hebben. Gelukkig kwam de verkondiging nog steeds binnen in de huiskamer.

Zeer mee oneens

A4* - 24 - V

Heeft gehad > heeft. Door corona valt het gemeentelven voor een groot deel weg. Je kunt minder naar de kerk gaan. De doordeweekse standaard activiteiten en spontane acties vallen weg. Ik ervaar hierdoor wel minder binding met de gemeente omdat je minder mensen ziet. Dat je elke zondag door middel van de diensten nog met elkaar verboden bent, vind ik dan ook bijzonder! Door deze situatie krijgt de gemeente en het gemeentelven wel meer een plek in het gebed. Dat is onze houvast in deze tijd.

Ik merk in deze tijd dat de diensten die je 'normaal' bezocht, eigenlijk zoveel invloed hebben op mijn leven en geloof. Terwijl ik dat in het verleden niet zo besepte. De behoefte om je geloof te verdiepen blijft zeker, maar wordt ook snel afgezwakt door deze tijd. Dan ga je wel zoeken naar andere mogelijkheden om je geloof te versterken. Ik ervaar het dus als heel wisselend

Eens. Zoals ik bij punt 2 aangaf, is het wel heel wisselend. Normaal werd het Evangelie je 'toegeworpen' maar nu moet je wel zelf je momenten zoeken om onderwezen te worden. Ik doe dat van mezelf minder snel omdat je vaak druk bent met andere dingen. Het gebed is daar wel een machtig wapen tegen.

A5 - 19 - V

Via de Livestream ging/gaat het heel goed. Alles is goed geregeld. Toen de regels nog niet zo 'streng' waren hebben we speciaal voor de ouderen/kerkgangers elke zaterdagavond een muzikaal programma verzorgd. Dit voelde heel erg verbindend, zowel met ouderen als met de jongeren. Ik miste wel de activiteiten met de jongeren maar toch voelde ik me verbonden met de kerk.

Het geloven en vertrouwen in en op God is niet veranderd. Wel merkte ik dat thuis luisteren moeilijker ging dan echt in de kerk aanwezig zijn. Door de online activiteiten kon ik wel blijven doorgroeien in mijn geloof.

Oneens

A6 - 25 - V

De binding is meer geworden doordat je samen opzoek gaat naar oplossingen. Al heeft iedereen een verschillende mening. Aan de andere kant zie je de gemeente minder en wordt het makkelijk om thuis te blijven. Je raakt bepaalde mensen uit het oog. Ook heb ik het avondmaal gemist.

Geen invloed gehad. Gemeente zijn heb je niet meer kunnen zijn. Het samen zingen. Het samen zijn. Dat mis je. Mijn persoonlijke geloof is niet meer of minder geworden.

Oneens. Ik kon ook goed thuis kerken samen met mijn familie en me goed concentreren. Daarnaast heb ik mijn eigen tijd met God.

A7 - 19 - V

Corona heeft ervoor gezorgd dat ik weet wat ik mis als we geen zichtbare gemeente kunnen zijn. De contacten in de kerk zorgen voor binding onderling en die mis je nu. Ik heb ook gemerkt dat er juist ook in zo'n crisissituatie veel geregeld kan worden voor andere gemeenteleden, met elkaar. Dat is de bedoeling van gemeente zijn: in goede en slechte dagen :)

Het gaat een beetje met ups en downs. Bepaalde momenten is het juist een troost dat God er is en dat Hij dit in de hand heeft, die gedachte overheerst trouwens. Soms ben ik het alleen gewoon helemaal zat, om het maar even zo te zeggen. Dan snap ik even niet goed waarom er een tweede golf moet komen en wat dit voor nut heeft in onze samenleving. Gelukkig merk ik dat ook deze maanden me dichterbij God hebben gebracht en het zorgt er ook voor dat je steeds meer gaat uitkijken naar het leven na dit leven!

Oneens.

A8 - 25 - V

Corona heeft de binding met mijn kerk meer bevestigd dan echt beïnvloed. Je gaat wat bewuster naar de kerk, omdat je je echt moet aanmelden. Daarnaast vond ik het heel vreemd om te realiseren dat ik er echt heel gelukkig van werd toen we weer mochten gaan en we weer mochten zingen. Het thuis kijken ging eigenlijk zonder problemen, maar het weer naar de kerk mogen gaan was wel heel fijn. Ik had niet verwacht dat dat me zoveel zou doen.

Eigenlijk heeft het dat versterkt. Je kon in veel meer rust de preken luisteren, zeker omdat je nu opeens alleen zat, maar het gewone was opeens van het geloven af. Ik merkte wel heel sterk dat toen we weer naar de kerk mochten gaan (de eerste paar keer had ik me nog niet aangemeld) dat de preken thuis luisteren ook moeilijker ging. Maar toen hoorde ik een preek over Ruth en dat haar thuisblijven weinig was en toen snapte ik wel waar dat gemis opeens vandaan kwam.

Zeer mee oneens. Het is niet vermindert, maar wel verandert. Sommige dingen moeten veel bewuster, terwijl andere dingen zoals clubs e.d. veel minder belangrijk zijn geworden. Ik vind het voor mijn geloofsleven niet echt hinderend. Al merk ik wel dat de waarom vragen, ook over kerkdiensten en hoeveel mensen daar aanwezig mogen zijn en hoe God dat besluit wil leiden, wel steeds vaker naar voren komen.

B1 - 24 - M

De binding met de kerk werd steeds minder, aan het begin van de corona periode was het wel 'lekker' dat je even geen binding had. Even geen sociale controle dat je naar de kerk gaat, 's ochtends tot net voor de dienst uitslapen en dan met een bakje koffie de preek luisteren. Eerst voelt het als vakantie en later begin je je erg alleen te voelen en ben je heel erg blij dat je weer naar de kerk mag gaan en weer gemeenteleden mag ontmoeten. Er is mij gevraagd om de camera te bedienen en dat geeft mij echt een boost in de binding met de kerk. Ik wil ook graag een taak hebben zodat ik ondanks dat ik veel thuis zit weer wat mag betekenen binnen onze kerk. Eerst was de binding niet belangrijk en na verloop van tijd begon ik de binding nodig te hebben en uit mezelf op te zoeken omdat het geloof delen vele malen mooier is dan het alleen of met het gezin te delen.

Mijn geloof is er niet minder op geworden. Na de eerste golf realiseerde ik me hoe belangrijk de dienst is voor de verdieping van mijn geloof. Wat dat betreft is de corona crisis een eye-opener geweest. Maar ben er nu wel klaar mee. Het mag allemaal wel weer 'normaal' worden.

Eens - ik had een afwachtende houding en deed zelf niet iets tot verdieping van mijn geloof. Na de realisatie dat ik de verdieping echt nodig heb, ben ik het gaan delen met gezinsleden en hebben we samen de preek bijvoorbeeld nabesproken die we volgende via een livestream.

B3 - 27 - V

De binding is minder geworden, door dat je mensen niet meer ziet, mis je de klik en verwatert het.

Ook minder geworden, doordat het vrijblijvender voelt en je de discipline mist. Ik stond al wankel in het geloof, dat ben ik wel verder kwijt geraakt.

Zeer mee eens. Ik doe er praktisch niks meer aan nu.

B4 - 21 - V

Corona heeft er voor gezorgd dat ik minder binding met de kerk ervaarde, vanwege mijn werk als verpleegkundige vond ik het niet 'veilig' om naar de kerk te gaan en kwam ik op weinig plekken. Vanuit mijn thuisgemeente is er in deze tijd geen contact opgenomen, vanuit de gemeente waar ik catechisatie volgde zouden de catechisaties weer opgepakt worden maar is dit door omstandigheden anders gelopen. In september hebben we alsnog het catechisatie seizoen kunnen afsluiten. Toen ik weer in mijn thuisgemeente naar de kerk kwam, merkte ik wel dat mensen interesse hadden en ervaarde ik wel de binding.
Het niet naar de kerk gaan heeft niet zozeer invloed gehad op mijn geloof, met name omdat we thuis konden meekijken met de kerkdiensten en zo betrokken bleven. Wanneer ik in mijn eentje een preek thuis moet volgen merk ik wel dat ik me lastiger kan concentreren en dat de preek mij niet veel doet.
Oneens.

B5 - 27 - V

Wij zijn best trouw geweest, en zijn altijd naar de kerk gegaan waar kon & hebben altijd met onze eigen gemeente meegeluisterd behalve bij storingen in het systeem
Het was best lastig met een druk kind van anderhalf jaar mee te luisteren. Het kost discipline om te blijven geloven, terwijl we/ik normaal altijd s zondags gesterkt werd(en), was dat nu niet altijd zo. We hadden, vooral in het begin, meer tijd voor een goed boek en een discussie.
Beetje eens, beetje oneens. In het begin meer dan nu, toen was het ineens helemaal rust... nu is het drukker, dus lukt het niet zo goed...

C1* - 28 - M

We zijn elkaar nog meer gaan opzoeken (huiskerk).
N.v.t.
N.v.t.

C2* - 24 - M

Corona heeft weinig verschil gemaakt voor mij. Aangezien het al niet zoveel was. Het is ook moeilijker om er nu iets mee te doen.
Na verloop van tijd beginnen veel dingen te verwateren. Maar er blijft je altijd iets bij. En je denkt er soms over. Vooral in moeilijke tijden natuurlijk.
Eens

C3* - 25 - M

Geen
Nee
N.v.t.

C4* - 23 - V

Corona heeft zeker invloed gehad op de binding met mijn kerk. Ik mis face to face contacten en de koffiemomenten na de dienst om over de dienst te praten. Nu ervaar ik minder diepgang en een afstand.
Het heeft geen invloed op mijn geloof an sich maar wel in hoeverre ik nu bijvoorbeeld op zondagen bezig ben met het geloof. Een online dienst kijken is toch anders en voor mijn gevoel ben ik er nu wel minder mee bezig en is het makkelijker opgeslokt te worden door alledaagse dingen. Tuurlijk, er worden wel dingen aangeboden maar het is wat onpersoonlijker.
Eens

C5* - 27 - V

Niet, we gingen al weinig tot niet omdat we nog geen nieuwe gemeente hebben. We kijken de dienst nu op tv.
Weinig invloed omdat ik al weinig tot niet ging. Vooral de preek meekrijgen vind ik belangrijk en door het op tv te kijken kun je meer zelf bepalen.

Oneens

C6* - 22 - M

Weinig. Ik had het al niet, en nu heb ik van mijn moeder de optie gehad om ook thuis te blijven, omdat het volgens haar nu een eigen keuze wordt door de extra maatregelen.

Nee. Dat was er al niet.

Oneens

C8 - 20 - M

Ik voelde mij sowieso al niet al te veel verbonden aan mijn kerk, aangezien het tegenwoordig meer iets was waar ik in het weekend een keertje naar toe ging omdat mijn ouders daarheen gaan. Ik had niet echt veel contact met de gemeenteleden. Dit is nu dus ook niet al te veel veranderd, hoewel ik wel vrij zeker weet dat corona een negatief effect zou hebben gehad op de binding aan mijn kerk als ik überhaupt al een sterkere binding zou hebben gehad. Ik weet bijvoorbeeld wel dat de online kerkdiensten veel mensen in staat hebben gesteld om te kerkhoppen. Als mensen je niet meer bewust in de kerk zien zitten is het veel makkelijker om online ergens anders diensten te volgen.

Niet al te veel effect, aangezien ik het überhaupt al veel fijner vond om thuis mee te luisteren met de diensten, wat nu nog steeds kan. Vaak zat ik dan samen met mijn ouders te luisteren en werd er na afloop van de dienst nog steeds op dezelfde wijze nagepraat over de preek als gewoonlijk.

Oneens. De fysieke aanwezigheid in de kerk had niet al te veel effect op mijn " bezig zijn met geloof".

ONDERZOEK UITGEVOERD IN OPDRACHT VAN DEPUTAATSCHAP
KERKJEUGD EN ONDERWIJS EN DE STUURGROEP VISIE OP
JONGEREN, IN SAMENWERKING MET DE TUA.

Theologische Universiteit Apeldoorn

LCJ Landelijk
Contact
Jeugdwerk